

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут заочного та дистанційного навчання

Кафедра юридичної психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

для здобуття ступеня вищої освіти магістра

на тему: «Психологічні особливості роботи поліцейських з постраждалими дітьми в умовах «Зеленої кімнати»

Виконав: здобувач 1 групи 2 курсу

Спеціальність 053 «Психологія»

Никифоруk Марина Вікторівна

Індивідуальний навчальний план № 24-14
МПС

Мобільний телефон:

+38(098)-714-72-06

Науковий керівник:

старший викладач кафедри юридичної психології кандидат юридичних наук

Воят Людмила Іванівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«20» 02 2026 р., протокол № 13

завідувач кафедри юридичної психології

доктор філософії в галузі психології, капітан поліції

Маріанна БУДАНОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА....	7
1.1 Психологічні особливості дітей, які постраждали від насильства.....	7
1.2 Травматичний досвід дитини: поведінкові та емоційні прояви.....	11
1.3 Принципи та правила взаємодії поліцейських із травмованою дитиною.	16
1.4 Особливості та цілі використання «зеленої кімнати» в опитуванні дитини.	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ».....	28
2.1 Організація дослідження: мета, завдання, гіпотез.	28
2.2 Методи та методики дослідження.....	31
2.3 Процедура проведення дослідження.	34
2.4 Висновки до констатувального дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З ДІТЬМИ – ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА: СВІТОВІ ПРАКТИКИ ТА ЇХ ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ.....	41
3.1 Європейські стандарти опитування дітей (Barnahus, PEACE, NICHD)..	41
3.2 Особливості функціонування «зелених кімнат» у країнах ЄС.....	50
3.3 Порівняльний аналіз міжнародних практик та українського підходу....	58
ВИСНОВКИ.....	65
ДОДАТКИ.....	69
СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Діти є найбільш вразливою верствою населення, оскільки їхня психіка, емоційна сфера та здатність до самозахисту ще перебувають на стадії формування, що робить їх особливо чутливими до будь – яких форм насильства, психологічного тиску та травматичних подій.

Проблема забезпечення ефективної та психологічно безпечної взаємодії поліцейських з дітьми, які стали жертвами насильства, є одним з ключових елементів захисту прав дитини. У сучасних реаліях значно зросла кількість випадків домашнього насильства, сексуальних злочинів проти дітей, а також психологічних травм унаслідок воєнних дій, у зв'язку з чим існує об'єктивна потреба у вдосконаленні професійної комунікації працівників поліції з дітьми, у розробці психологічних підходів, що зменшують травматичні наслідки при опитуванні (допиті), що в свою чергу забезпечить ефективне документування фактів правопорушення.

У зв'язку з вищевикладеним Україна впроваджує нову методику для гуманного, ненасильницького та психологічно комфортного опитування (допиту) дітей, які стали жертвами насильства – «Зелена кімната». Світовий досвід доводить, що опитування в адаптованих умовах, з урахуванням вікових і психологічних особливостей дитини, підвищує достовірність показань, зменшує рівень стресу та сприяє мінімізації контактів дитини з правоохоронною системою.

Отже, враховуючи, що діти, які постраждали від насильства є найбільш вразливою верствою населення, проведення опитування (допиту) в умовах «зеленої кімнати», підвищує достовірність показань, зменшує рівень стресу та сприяє мінімізації контактів дитини з правоохоронною системою.

Мета дослідження є наукове підтвердження психологічних особливостей взаємодії поліцейських з дітьми, які стали жертвами насильства, а також встановлення ефективних умов та підходів для організації опитування в умовах

«зеленої кімнати», що дає змогу мінімізувати повторну травматизацію та підвищує якість отримуваної інформації.

Мета роботи передбачає виконання таких **завдань**:

1. проаналізувати теоретичні засади психологічної взаємодії поліцейських з дітьми, які постраждали від насильства;
2. розкрити психологічні особливості дітей, які постраждали від насильства;
3. дослідити психологічний механізм впливу травматичного досвіду дитини на її поведінку під час опитування;
4. встановити принципи та правила взаємодії поліцейських із травмованою дитиною;
5. визначити особливості та цілі використання «зеленої кімнати» під час опитування дитини;
6. провести дослідження для встановлення психологічних особливостей взаємодії поліцейських з постраждалими дітьми в умовах зеленої кімнати;
7. проаналізувати отриманні дані та визначити ключові фактори, що впливають на ефективність встановлення достовірної інформації під час опитування дітей в умовах «зеленої кімнати»;
8. ознайомитися з міжнародним досвідом роботи з дітьми, які стали жертвами насильства в умовах аналогів «зеленої кімнати» у різних країнах світу;
9. здійснити порівняльний аналіз міжнародних практик та українського підходу під час опитування дітей.

Об'єктом дослідження є процес психологічної взаємодії поліцейських з дітьми, які стали жертвами насильства.

Для вирішення вказаних завдань застосовуються такі **методологічні підходи**:

- 1) **психологічний підхід для визначення та вивчення травми**, який побудований на наукових працях про психологічну травму дитини, що дозволяє встановити відповідну реакцію дитини на травматичну подію, яку вона пережила;
- 2) **гуманістичний підхід**, що базується на встановленні пріоритеті прав дитини, забезпечуючи недопущення повторної травматизації під час взаємодії з правоохоронними органами;
- 3) **комунікативний підхід**, який дозволяє проаналізувати професійну взаємодію поліцейського в доктрині встановлення дружнього до дитини зв'язку для отримання достовірної інформації;
- 4) **підхід безпечного середовища**, що побудований на створеному безпечному просторі «Зелена кімната», що впливає на рівень стресу дитини та якісну комунікацію;
- 5) **правовий підхід**, який створений на нормативно – правових актах України та міжнародних стандартах дружнього до дитини правосуддя, що визначають процедуру та обмеження під час опитування дітей.

Практичне значення здобутих результатів полягає у можливості їх безпосереднього впровадження в роботу Національної поліції України, для реального вдосконалення процедури опитування дітей, які стали жертвами насильства. Отриманні результати дозволять: підвищити рівень професійної взаємодії з постраждалими дітьми; удосконалити практику використання методики «зелена кімната»; запобігти вторинної травматизації дитини, покращити якість отриманої інформації під час опитування дитини та забезпечити можливість застосування результатів у підготовці методичних рекомендацій, навчальних програм та алгоритмів дій під час роботи з дітьми, які стали жертвами насильства.

Таким чином, результати дослідження мають високу практичну та теоретичну цінність, для правоохоронних органів, соціальних служб та психологів,

які є безпосередніми учасниками процесу при розслідуванні кримінальних проваджень за участю дітей.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА

1.1 Психологічні особливості дітей, які постраждали від насильства.

Діти становлять найбільшу частку вразливої верстви населення. Їхня психіка, емоційна сфера та здатність до самозахисту ще перебувають на стадії формування, що робить їх особливо чутливими до будь – яких форм насильства, психологічного тиску та травматичних подій. [7, с. 12; 25]

Насильство в дитячому віці, не залежного від його форми має досить тривалий вплив на психіку дитини та значно глибоко порушує її соціальну адаптацію. [14, с. 45] Тому діти, які стали жертвами насильства становлять особливу категорію, яка потребує окремої, спеціальної уваги зі сторони правоохоронних органів, психологів та соціальних працівників. [12]

Задля більш ефективного захисту прав дитини та більш ефективної взаємодії поліцейських з дітьми, які постраждали від насильства, слід враховувати їх психологічні особливості, попередньо розділивши на певні групи, що при вивченні дозволить запобігти повторної травматизації та значно вдосконалим механізм отримання достовірної інформації. [16, с. 22]

Першою такою групою, яка потребує вивчення є «емоційно – поведінкова реакція». Під час проведення опитування дітей, які постраждали від насильства психологи виокремлюють широкий спектр емоційних та поведінкових реакцій, що відображає процес адаптації дитячої психіки до травматичної події. [21, с. 118]

Ключовими факторами, які на це вказують є тривожність, страх, почуття провини, сорому, депресивні стани, а також коливання настрою. [32] Вказані фактори хоч і негативно впливають на процес емоційного зростання дитини, але при правильному встановленні контакту з дитиною та вивчені суті проблеми, а також середовища в якому вона зростала, вони можуть стати ключовою

допоміжною деталлю, яка при правильному використанні дозволить отримати точну інформацію.

Наприклад, під час інтерв'ювання неповнолітнього, який довгий період часу страждав від домашнього насильства зі сторони свого батька, слідчий помітив, що під час того коли психолог називав дитину його іменем в пом'якшеній формі, в останнього стрімко змінювався настрій та зростав тремор в кінцівках рук. Таким чином встановивши фактори пережитого стресу правоохоронець зумів встановити близький контакт із жертвою шляхом виключення його імені в пом'якшеній формі із контексту запитань, чим самим покращив механізм отримання інформації, в результаті чого хлопець розповів про ситуацію, яка з ним трапилася в повному обсязі.

Також існують інші фактори, такі як підвищена дратівливість, агресивна поведінка або, навпаки, замкнутість, пасивність та соціальна ізоляція. Вони чинять як правило лише негативний вплив, як і на дитячу психіку так і на процес отримання інформації в цілому. Слід додати, що вказанні чинники виникають не раптово, а лише у випадку тривалого впливу на дитину. В такому випадку слід негаяти часу, а відразу після встановлення факту вчинюваного правопорушення провести опитування постраждалого поки дитяча психіка не встигла побудувати так званий бар'єр подолати який можливо лише за допомогою праці спеціалістів вузьких галузей.

Другою групою являється «особливості когнітивного розвитку». Когнітивні процеси у дітей: увага, пам'ять, мислення, навички до навчання та здатність до планування. Якщо дитина довгий період часу піддавалася тривалому стресу та відносно неї систематично вчинялося насильства, вище вказанні навички могли порушитися у зв'язку зі змінами у лобній ділянці мозку, яка безпосередньо відповідає за самоконтроль, прийняття рішення та регуляцію поведінки. [13, с. 34; 58]

Під час роботи з дітьми, які стали жертвами насильства досить часто можна помітити, що дитина розсіяна не впевнено відповідає на запитання, або помиляється у часовому просторі. [23] Задля того щоб запобігти отриманню неточної інформації необхідно встановити де саме дитина несвідомо допускає помилку, для цього слід використовувати встановлену слідством інформацію, яка була отримана заздалегіть. Наприклад, якщо дитина несвідомо накладає одну подію на іншу, а нам необхідно їх правильно розмежувати для встановлення додаткового епізоду, встановлюємо, які когнітивні процеси порушено, для цього задаємо допоміжні легкі запитання: «Чи розумієш ти де правда, а де брехня?», «Який в тебе був одяг в день вчинення протиправних дій?», «Це була ніч чи день?».

Наступною групою являється «соціальні та міжособистісні труднощі». Діти, які стали жертвами насильства, як правило мають певні складнощі у соціальній взаємодії. Це проявляється у тому, що їм досить важко знаходити нові знайомства, переважно у них один або два друга. У колективі вони не голосні, точно не в центрі уваги, спокійні, але по декуди в них може проявлятися агресія, яка ще сильніше ускладнює соціальну адаптацію.

Переважно з такою категорією дітей потрібно працювати обережно, щоб не допустити повторного травмування. Перед проведенням процесуальних дій слід познайомитися з дитиною та встановити контакт, а також дізнатися про сімейні відносини для подальшого коректного залучення законного представника, якому дитина довіряє.

Ще однією досить важливою групою є «психосоматичні прояви». Елементи вказаної групи, як правило перетинаються з ознаками «Депресивного стану», переважно вони проявляються у фізичній сфері. [26] Такими проявами можуть бути: головні болі, порушення сну, шлунково – кишкові розлади, нічні кошмари та інші соматичні симптоми. [29; 58]

Вказані симптоми досить сильно змінюють життя дитини, впливаючи на нервову систему та психологічний стан жертви в цілому. Психосоматичні прояви є одними з першими ознаками травматичного досвіду і сигналізують про високий рівень навантаження нервової системи в цілому.

Наприклад, правоохоронці під час проведення тренінгу в школі омітили, що в 5% учнів чпостерігається сонливий, неохайний вигляд, надмірна або ж мала маса тіла. Під час анонімного опитування на предмет вчинення домашнього насильства саме близько 6% учнів підтвердили, що відносно них на регулярній основі вчиняють насильство їхні близькі родичі.

Останньою групою є «тривалий вплив», який як правило полягає в часовому проміжку на протязі якого негативні фактори у вигляді насильства впливають на дитину. Короткочасні події можуть викликати гострі стресові реакції, які за умови підтримки коригуються швидше та не завжди потребують допомоги зі сторони психологів. Діти вказаної групи ідуть набагато легше на контакт, швидко та без зусиль розповідають про пережитий стрес. [19; 25]

Наприклад дванадцятирічна дівчина, яка на постійній основі отримувала підтримку від своїх близьких, але зазнала булінгу в гавчальному закладі, дасить швидко та впевнено розповіла про подію, яка з нею трапилася своєму класному керівнику, який в свою чергу повідомив батькам дівчини та провів профілактичну бесіду із залученням правоохоронців для учнів.

Крім того, бувають ще і тривалі та систематичні форми насильства, які формують психологічні травми. Діти вище вказаної групи, вже потребують допомоги психологів, для корекції та відновлення довіри. Перед проведенням опитування неповнолітнього, який страждав від систематичного насильства, останній повідомив, що не хоче щоб його законним представником був хтось із близьких родичів, адже коли він намагався повідомити про те, що відносно нього

його відчим вчиняє фізичне насильство його рідні не повірили, також хлопець додав, що бажає щоб при опитуванні був присутній психолог. а не педагог.

Проаналізувавши вище викладенні групи психологічних особливостей дітей, які стали жертвами насильства, можна дійти до висновку, що діти є вкрай важкою категорією потерпілих, процес опитування яких потребує вкрай ретельної підготовки із врахуванням конкретної ситуації, психологічного типу та вибору спеціалістів, які мають бути залученні до поведення слідчих дій.

Правильне встановлення елементів психологічних особливостей, дозволить підготувати правильні, конкретні запитання, які підсилять процес отримання достовірної інформації, а також допоможуть відновити довіру дитини до оточуючих.

Враховуючи обставини правопорушення, яке влинуло на потерпілого, можна визначити, як і травмуючі чинники, які при використанні вливатимуть на достовірність інформації, так і дозволить вірно обрати законного представника.

Отже, встановивши та врахувавши психологічні особливості дітей, які постраждали від насильства, можливо визначити всі необхідні першопочаткові критерії, які мають вплив на проце отримання інформації, встановлення злочинців та свідків, а також налагодження контакту з дитиною, що неодміно допоможе всебічно в повному обсяз розібратися із ситуацією.

1.2 Травматичний досвід дитини: поведінкові та емоційні прояви.

Травматичний досвід людини, яка зазнала насильства, або пережила складну життєву ситуацію, є одним із найбільших чинників порушення її психологічного стану та соціального функціонування. З початком повномасштабного вторгнення безліч людей отримали такий досвід, що сильно змінило їхнє життя. Хтось втратив

близьку людину або домівку, інші отримали складні травми, а декого утримували в полоні. [18]

Всі вище вказанні фактори досить глибоко проникають у свідомість та не дозволяють нервовій системі повноцінно функціонувати у нормальному темпі. Що ж стосується дітей, які постраждали від насильства то потрібно вказати, що їхня нервова система ще перебуває на стадії формування, а механізм емоційної регуляції ще не є достатньо розвиненим. Тобто, простіше кажучи, дитяча нервова система, ще не працювала так би мовити у «нормальному» режимі, в результаті чого в дітей не встановлено чітке розуміння того, що правильно, а що ні.

Наука при вивченні психологічної травми розглядає її як результат переживання події, в результаті чого перевищує можливість самостійної адаптації особистості, що супроводжуються сильними емоціями у вигляді страху, жаху, безпорадності або втрати контролю. [22, с. 56] Досить часто під час спілкування з неповнолітнім, які зазнали поразки, наприклад не здача тесту ми чуємо висловлювання у вигляді: «це кінець світу», «я ні хто», «моє життя закінчено». Тобто їхня нервова система не в силі сприймати ситуацію адекватно і знаходити шляхи вирішення, а буквально перетворює її на невирішену проблему. Під час вказаних проявів найефективнішим допоміжним ключем його подолання є дорослий, якому дитина може довіритися та насамперед почути. В такому випадку є реальна можливість координації нестійкої дитячої психіки до правильного функціонування.

На думку науковців Б. Бері та М. Салавіц, психологічна травма дітей має вигляд системи, який включає в себе емоційну, поведінкову, когнітивну, та фізіологічну сферу. [30, с. 45; 39] Якщо дитина зазнала насильства, травматичний досвід набуває хронологічного характеру, що утворює ризик розвитку посттравматичного стресового розладу, тривожних та депресивних розладів, а також порушень соціальної адаптації. [37, с. 140] Аналізуючи праці вказаних вчених

доходимо до висновку, що наслідки у вигляді перелічених розладів не виникають раптово, а будуються на системних травмах, які тісно взаємопов'язані між собою.

Задля запобігання вказаних наслідків варто встановити насамперед емоційні прояви травматичного досвіду, які в дітей характеризуються значною варіативністю. Такими, найпоширенішими проявами є підвищена тривожність, відчуття небезпеки, страх, сором та почуття провини. +*Також є такі які мають прихований характер та проявляються через поведінкові або психосоматичні симптоми, наприклад, агресія, замкнутість, відсторонення від суспільства, нудота, відмова від їжі, проблеми з кишково – кішечним трактом, тремор, а також підвищена розгубленість.

Разом з тим для частини дітей, які постраждали від насильства спостерігається емоційне так би мовити «оніміння», що є сигналом захисної реакції психіки на надмірний стрес. [15, 82] Під час опитування дітей, а саме під час пригадування пережитої події, останні періодично так би мовити застигають, перестаючи реагувати на запитання, а також на оточуючих. Вище вказана реакція є сигналом глибокої психологічної травми, найменший спогад якої повертає жертву у подію, яка з нею трапилася. Для запобігання вище вказаної реакції необхідно встановити ключові чинники, або ж фактори, які повертають дитину в травматичну подію. Такими чинниками можуть виступати звернення по імені в пом'якшеній або ж грубій формі, або ж інші форми імені потерпілого, також жести які використовував кривдник, наприклад замах руки, плескіт руки, або стукіт ногою. Крім мовних або фізіологічних факторів, які можуть повертати дитину до травматичної події, можуть бути і предмети, такі як засоби нанесення тілесних ушкоджень: ніж, бита, стілець, ремінь, кабель, та інші., а також одяг який був на потерпілому чи кривднику в момент вчинення правопорушення встановивши вказані чинники ми зможемо більш якісно провести допит дитини, при цьому не

повертаючи останню в день коли їй спричинили шкоду та запобігши повторної травматизації. [11; 35]

Поведінковими проявами травматичного досвіду є агресія, імпульсивність, уникання контактів з дорослими, регресивні форми поведінки, порушення сну та апетиту, розберемо кожен із них. [21; 28]

Агресія, як поведінковий прояв пережитого досвіду насильства полягає в захисній реакції психіки на подразник, при цьому не розмежовуючи чи подразник є реальним. Агресивна поведінка, як правило проявляється в тієї категорії потерпілих, які самі постраждали від насильства, яка полягала в агресивній, жорстокій поведінці. Діти які страждають такими поведінковими проявами, поводять себе жорстоко по відношенню до інших, обираючи слабших собі для встановлення домінування. Їхній принцип «кривдять мене, то чому не можна і мені».

Імпульсивність в свою чергу впливає на частину психіки, яка відповідає за процес стримування емоцій, а також на аналіз ситуації та вибір потрібної реакції. Вище вказана категорія поведінкових травм проявляється в спілкуванні з дорослими та однолітками. Наприклад при спілкуванні однолітків з дитиною, яка систематично страждала від насильства, друзі несвідомо використали слово – тригер, яке повернули потерпілого до подій, які з ним трапилися, останній відразу став розсіяним, на будь яке незначне запитання, яке взагалі не стосується травматичної події відповідав нетактовно, його настрій стрімко змінювався, поведінка була грубою та не спокійною.

Під час аналізу емоційних поведінкових реакцій ми згадували реакцію психіки, як уникання контакту з дорослими, так в поведінкових проявах травми також наявний вище вказаний наслідок, який здебільшого пов'язаний з нестійкою, несформованою дитячою психікою, який встановлює стійке твердження: «Я сам, мене ніхто не розуміє». Діти у цьому випадку є максималістами, психіка яких не

здатна відмежовувати істину з хибою, тому будь який контакт з дорослими стає лише збудником агресії, адже дорослі в силу своєї зрілості бажають лише кращого та намагаються навчити нестійку психологічно дитину дорослого розуміння реальності, в свою чергу психіка дитини не може встановити що це правила модель поведінки та розпізнає її як помилку яку потрібно знешкодити. Тому діти вважають дорослого більше ворогом, аніж другом який дає вірні проте складні поради.

Регресивна форма поведінки являє собою процес повернення психіки до примітивних форм, які переважно переважають у немовлят. Такими формами є плач, смоктання пальця, залежність від іншої особи. На перший погляд вказанні форми є досить простими для встановлення, адже наприклад для дитини віком від десяти років вказані реакції є нетиповими, проте тут проблематика полягає у зовсім іншому, якщо неповнолітній до прикладу вдасться до вищевказаних психологічних проявів, під час опитування повернути останнього до нормального стану буде доволі проблемно. Одним методом який допоможе вирішити вказану проблему може бути повернення дитини до першопочаткового етапу опитування, так би мовити переключити зі стресової ситуації.

Всі вище вказані фактори поведінкові та емоційні є більше захисним механізмом психіки на навколишній стрес. При вивченні потрібних методів виявлення їх встановити буде цілком легко, проте існують інші форми, які виявити самостійно майже нереально, наприклад порушення сну та апетиту. Вони також досить сильно чинять вплив на психологічний та фізіологічний стан дитячого організму. Вивчаючи вказані прояви, можна сказати, що такі реакції є проявом адаптації психіки до травматичних умов, а не свідомою протидією дитячої свідомості до подразника. Наприклад, якщо дитина на протязі довгого періоду часу була жертвою домашнього насильства зі сторони батька, а мати та інші рідні ще і не вірили їй, коли остання намагалася їм відкритися, то дитячий організм попри свідомі реакції такі як відсторонення від самого подразника намагається

адаптуватися до дратівливих умов в яких перебуває особа. Організм в такому разі стає досить пильним і переходить в режим так би мовити виживання, такі як порушення сну та апетиту, адже при сні тіло стає беззахисне та не може в повній мірі реагувати на подразник, а вживання їжі в принципі організму стає не таким важливим, адже тіло черпає енергію від накопичених ресурсів раніше. Часто люди після пережитого різного роду стресу втрачають лишню вагу.

Якщо ми говоримо про найбільш помітні прояви дійсного стресу під час роботи потерпілих із працівниками правоохоронних органів то такі діти демонструють мовчазливість, суперечливість у відповідях, або труднощі у відтворенні подій. На думку науковців такі реакції напруги пов'язані з особливостями функціонування пам'яті та уваги в умовах психологічного стресу. Ми попередньо вказували, що дитяча психіка це складний несформований механізм, який перебуває на стадії становлення, простіше кажучи дитяча психіка не розуміє що є нормальним і при стрімкому систематичному подразненні може спотворюватися втрачаючи при цьому базові функції. Тому поліцейські при роботі з вищевказаними постраждали мають встановити зв'язок при якому виключити всі можливі подразники.

Отже, розуміння та вивчення поведінкових та емоційних проявів травматичного досвіду дитини є найбільш необхідною умовою ефективною та гуманною роботи поліцейських з неповнолітніми потерпілими в умовах «зеленої кімнати». Адже це дозволить запобігти порушень прав та свобод дитини як особистості, а також мінімізує повторну травматизацію несформованої дитячої психіки.

1.3 Принципи та правила взаємодії поліцейських із травмованою дитиною.

Взаємодія працівника правоохоронного органу із травмованою дитиною, яка постраждала від насильства є складним процесом, який вимагає дотримання

комплексу психологічних, етичних та правових принципів. Враховуючи, що такий тип має підвищену вразливу психіку, яка не здатна регенерації, будь – яка процесуальна взаємодія може чинити, як і відновну, так і повторно травматичну дію. [12, с. 15]

Під час проведення процесуальних дій із дитиною потрібно враховувати всі фактори, такі як: вік, обставини при яких дитина отримала травму, психологічний стан, ступінь довіри до дорослого, взаємовідносини в сім'ї та травматичні каталізатори, які повертають травмованого до тієї травматичної дії яка найбільше на неї вплинула. Лише при врахуванні вказаних факторів можливо отримати вказаний результат. Проте подекуди бувають випадки, коли дитяча психіка при найменшій згадці про травматичну дію, втрачає свої захисні функції та приводить до психологічної травми. Тому під час роботи з такою категорією постраждалих необхідно суворо дотримуватися всіх встановлених правил, щоб не лише дізнатися всіх причин такого травмування, а і допомогти дитині налагодити свій психологічний стан. Саме сучасні міжнародні та національні служби в повній мірі націлені на впровадження спеціального підходу – моделі взаємодії правоохоронців, в саме слідчих з постраждалими дітьми.

Вище вказанні підходи є спеціально розроблені для ефективної взаємодії слідчих із постраждалими дітьми та базуються на встановлених принципах, які в поєднанні будують спеціальну систему ефективного проведення опитування постраждалої особи.

Першопочатковим є принцип «найкращих інтересів дітей», який закріплений з третьої статті Конвенції ООН про права дитини. Вище наведений принцип передбачає, що всі пов'язані з дітьми дії мають базуватися на забезпеченні їхнього фізичного та психологічного благополуччя. [6] Тобто при роботі з дитиною необхідно перш за все враховувати їхній фізичний стан, чи взагалі дитина в змозі перенести допит, чи не має вона захворювання, яке може вплинути як і на

подальший дитячий стан так і на наданні покази. Перед початком проведення інтерв'ю із постраждалої дитиною слід в неї запитати: «як ти себе відчуваєш?», «тобі щось болить або турбує?», якщо дитина відповідає не впевнено чи вагається у своїй відповіді також варто перепитати в законного представника або ж батьків чи на даний момент дитина не хворіє, або чи в неї не спостерігалися проблеми зі сном або апетитом.

Крім того, також необхідно звернути увагу і на психологічний стан постраждалої дитини, якщо він сильно пригнічений а допит направлений на абсолютне відтворення подій при яких дитина отримала травму перед допитом потрібно надати дитині можливість поспілкуватися із психологом, який визначить чи здатна дитина надавати покази, та чи може її психіка знову пережити травматичну подію при цьому не довести себе до психологічної травми.

Другий принцип «психологічної безпеки», даний принцип передбачає створення умов, у яких дитина відчувається захищеною та прийнятою. Саме на цьому принципі побудована концепція «зеленої кімнати», яка має власне гасло «безпечне місце – дитина в безпеці». [14; 42]

«Зелена кімната» є саме тим місцем де дитина в повній мірі відчуває себе в безпеці, адже вона розроблена таким чином, що дитяча психіка повністю розвантажується, та відсторонюється від зовнішніх чинників, які негативно на неї впливають. Вчення науковців доводять, що безпечне середовище значно більше знижує рівень тривоги та сприяє встановленню довірливого контакту між дитиною та дорослим. Зелена кімната і є таким середовищем у якому зникає той бар'єр, який відділяє неповнолітнього від навколишнього світу. Як показує практика діти в зеленій кімнаті навіть не відчувають, що з нею проводять процесуальні дії, простір побудований таким чином, що дитяча психіка розвантажується, діти можуть малювати та гратися, або ж обіймати іграшку під час того коли команда спеціалістів з нею працює. Також зелена кімната передбачає дві окремі спеціально облаштовані

кімнати, в одній з яких знаходиться психолог, слідчий та безпосередньо дитина, а в іншій законний представник та за необхідності адвокат, така модель і відмежовує дитячу психіку від напруження яка виникає під час перебування останньої у колі великої кількості незнайомих людей, а також дозволяє контролювати дотримання всіх прав та інтересів дитини передбачених законодавством.

Наступний принцип потребує, як на мене найбільшої уваги та є ключовою ланкою захисту всіх прав та інтересів дитини. Принцип «недопущення повторної травматизації», націлений на захист травмованої дитячої психіки. Під час пригадування травматичної події під час жорстокого, нераціонального, неемпатійного допиту може виникнути, або посилитися симптоми посттравматичного стресового розладу та сформувати недовіру до дорослого, а також до працівника правоохоронного органу.

Якщо знехтувати вище вказаним принципом, можливо позбутися повної довіри зі сторони потерпілого, втративши при цьому найнеобхіднішу доказову базу, а також допустити повторної травматизації дитини та ще гірше розвинути психологічну травму впоратися з якою можливо лише за допомогою довготривалого лікування та корекції зі сторони спеціалістів.

Наприклад поліцейський під час розслідування кримінального провадження за фактом систематичного розбещення неповнолітнього сусідом, допитуючи дванадцятирічного потерпілого знехтував вище вказаним принципом та задавав прямі наполегливі запитання, які зі сторони більш були схожі на тиск зі сторони працівника правоохоронного органу. В результаті чого дитина розплакалася та захотіла покинути кімнату для допиту, тоді поліцейський встав та підійшов до дитини задля її заспокоєння, але правоохоронець не врахував дитячих тригерів та психіка дівчинки змодельовала ситуацію схожу на ту, яка відбулася з неї під час вчинення правопорушення, та в неї спрацював захисний механізм вона встала в кутку кімнати та почала голосно кричати. В результаті чого психологи та прокурори

заборонили проводити слідчі дії відносно останньої, а слідчого було відсторонено від розслідування вище вказаної справи. Враховуючи викладене можна підтвердити, що вказаний принцип є досить важливим та необхідним під час взаємодії правоохоронців із постраждалими дітьми. [11, с. 12; 39]

Особливої уваги потребує принцип «повага до гідності та дитячої особистості». Поліцейський під час роботи з дітьми в цьому випадку не важливо чи вона постраждала від насильства чи просто була його свідком повинен уникати звинувачень у бік дитини або оцінюючих висловлювань, які можуть посилювати почуття сорому або провини. Під час проведення допиту не варто поводити себе зверхньо, навпаки потрібно так би мовити спуститися на рівень дитини та зрозуміти її як особистість, тоді допит буде ефективним, а дитяча психіка не травмується.

Допит потрібно будувати виважено, запитання формувати послідовно з урахуванням віку та психологічних якостей, а також запобігти використанню запитань, які починаються «чому?». Питальний прислівник «чому?» заводить запитуваного у глухий кут, адже дитина маючи стійкою дитячої психіки розцінювати ситуацію у повній мірі, тому деякі її вчинки є не виваженими та пояснити їх не можливо. Простіше кажучи дитина у стресовій ситуації діє більше на інстинктах тому запитання «чому» може її призвести до думки, що вона зробила щось не правильно, або навпаки, ще гірше впевнити в тому, що вона винна у події, яка трапилася з нею або з її рідними. Що в результаті може призвести до депресивного стану, або взагалі відстороненню від соціуму, дитина може боятися нових знайомств або переймати всі проблеми та трагедії на себе. [13, с. 56; 53]

Також, до правильної взаємодії з дитиною належить урахування її вікових та індивідуально – психологічних особливостей. Як ми вказували раніше, діти різного віку по – різному сприймають запитання та часові межі, що має бути враховано у процесі комунікації. Крім того, також потрібно враховувати середовище в якому дитина зростала, адже подекуди діти, які виховувалися в нормальних, позитивних

умовах набагато краще сприймають ситуацію, яка трапилася та можуть відмежовувати часові межі, а діти, які зростали у негативних умовах, вказані фактори сприймають гірше, адже зазвичай з такими дітьми рідше займаються та розвивають базові потреби. [50; 54]

Тому, перед початком комунікації з дитиною потрібно її так би мовити вивчити, зрозуміти чим вона живе, який в неї рівень розвитку, після чого побудувати запитання таким чином, щоб він відповідав конкретній дитині, яка пережила конкретну ситуацію. В такому разі комунікація пов'язана з допитам буде ефективною та надасть очікуваний результат.

Дитина в цілому, як особистість має ще більш індивідуальних прототипів особистості чим дорослий, її свідомість та психіка перебуває на стадії становлення та подекуди, ще пов'язана з вигадуванням. Тому так важливо проводити слідчу дію відповідно до віку постраждалого. Наприклад діти від 3 до 9 років відповідно до наукових робіт, здатні перебільшити пережитий стрес, або вигадати новий епізод, варто зазначити що вони це роблять несвідомо, тому звинувачувати їх в цьому не потрібно. В кримінальному законодавстві взагалі вік з якого настає кримінальна відповідальність за неправдиві свідчення починається з шістнадцяти років, тобто правотворці вважають, що сам з вищевказаного віку дитина в повній мірі може аналізувати інформацію та доводити її до правоохоронців. Також слід додати, що з малолітніми дітьми по декуди працювати легше ніж з підлітками, адже їх простіше зацікавити. Досить часто допиту такої вікової категорії проводять у формі гри, дитина грає в гру, а слідчий при цьому запитує необхідне запитання, так дитина якої увага направлена на гру відповідає так би мовити автоматично, а значить і правдиво, а враховуючи що моторика дитина в цей момент зайнята грою то вище вказаний процес запобігає повторну травматизацію.

Говорячи про так названих підлітків, а це діти переважно з 10 до 18 років то тут вже трішки складніше, як правило вони більш замкнуті, а відволікти їх за

допомогою гри вже складніше або неможливо. В такому разі психологи пропонують під час допиту використовувати м'яку іграшку або нескладну головоломку, яка і відволікає увагу але не навантажує розумову діяльність. Вище вказаний принци діє так, як і з маленькими дітьми, моторика дитина зайнята, нібито відволікає від негативних думок, а пам'ять так би мовити відповідає.

Окреме, немало важливе значення має принцип «добровільності та інформованості». Слідчий повинен перед кожною слідчою дією дитині, як і дорослому роз'яснити її процесуальні права та обов'язки, при цьому пояснити кожен пункт, тоді в дитини зменшиться рівень страху, а також появиться відчуття захищеності та контролю над ситуацією.

Досить важливим моментом під час роз'яснення дитині її процесуальних прав та обов'язків є роз'яснення процесу проведення процесуальної дії. Варто пояснити для чого вона тут, про що ми будемо розмовляти, а також роз'яснити ролі кожного присутнього та де вони знаходяться. Наприклад під час допиту дитини в умовах «зеленої кімнати», остання має розуміти, що її законний представник, та подекуди адвокат знаходяться у сусідній кімнаті, та в будь – який момент можуть її захистити. Крім того потрібно пояснити, що вона тут не закрита та якщо вона захоче можна зробити перерву під час якої в неї буде змога вийти з кімнати до вбиральні або випити води та поїсти. Варто додати, що в дітей під час допиту виникає запитання чому її знімають на відео, в такому випадку потрібно пояснити, що це лише для того, щоб зафіксувати її покази та прибрати потребу в повторному допиті, також варто пояснити, що все, що вона розкаже, буде знати та бачити вузьке коло людей, а саме: слідчі, які перебувають у слідчій групі, прокурор та суддя, всі інші присутні учасники попередженні про кримінальну відповідальність про розголошення наданої нею інформації.

Таким чином, дотримуючись вище вказаних принципів та правил взаємодії із дітьми, які стали жертвами насильства, проведення процесуальних дій стане доволі

легким та ефективним процесом. Професійна діяльність в умовах безпечного середовища такого, як «зелена кімната», стане ключовим критерієм захисту прав та професійного благополуччя дитини.

1.4 Особливості та цілі використання «зеленої кімнати» в опитуванні дитини.

Використання «зеленої кімнати» під час проведення допиту (опитування) дитини, яка стала жертвою насильства або свідком злочину, є важливою складовою сучасного підходу в діяльності правоохоронних органів. Наразі існує встановлена концепція проведення процесуальних дій за участі дитини, яка встановлена виключно на принципах захисту прав дитини, психологічної безпеки та недопущення повторної травматизації, що відповідає міжнародним правилам правосуддя. Вказані принципи відповідають абсолютно встановлений тактиці проведення процесуальних дій в умовах «зеленої кімнати», та повністю буде дружні до дитини умови співпраці. [8; 10]

«Зелена кімната» - це спеціально створене місце, яке містить в собі всі необхідні частини, що охоплюють встановленні принципи та міжнародні стандарти взаємодії з дітьми. Варто вказати, що «зелена кімната», складається з двох окремих спеціально влаштованих кімнат, які призначенні для проведення опитувань та інших процесуальних дій за участі дітей в умовах мінімального психологічного навантаження. Одна з вище вказаних кімнат є безпосереднім місцем в якому знаходиться опитувана дитина, психолог та слідчий. В кімнаті знаходиться мебель, іграшки, книги, приладдя для творчості, які підібрані таким чином, щоб не викликати додаткового навантаження в дитини під час проведення процесуальних дій. Всі речі, які знаходяться у вище вказаній кімнаті навпаки повинні лише допомагати слідчому та психологу під час взаємодії з дітьми. [44; 47]

Під час проведення процесуальних дій з дітьми в зеленій кімнаті психологи та слідчі використовують іграшки, які знаходяться в кімнаті, наприклад щодо дітей віком від 5 до 12 років, яких переважно легше зацікавити новими іграшками або іншими розвагами, то вони самостійно обирають з чим гратися, психолог в цей момент має розуміти що саме такого типу інструмент вони будуть використовувати під час опитування дитини. Наприклад, якщо дитина взяла ляльку або м'яку іграшку то під час проведення допиту дитина може продемонструвати на іграшці, як саме їй спричиняв шкоди кривдник, а якщо дитина виявила бажання малювати, то слідчий може попросити описати – зобразити, як виглядав її кривдник, як виглядала кімната або місцевість де дитині було завдано шкоду, а також і намалювати яким чином їй було завдано страждань.

Крім того в практиці опитування дітей були створені так звані анатомічні іграшки, які змодельовані таким чином, що нагадують реальних людей з яких наявні (дідусь, бабуся, тато, мама, дівчинка, хлопчик). Діти за їх допомогою повністю в повній мірі моделюють ситуацію, яка з ними трапилася, також вони допомагають дитині стати більш відкритою. Наприклад дівчинка, над якою знущався її дідусь, а також були випадки її неодноразового зґвалтування, де не могла вимовити та підібрати ні слова та пояснити, що саме з нею трапилося. Тоді психолог запропонував їй показати на іграшках, що з нею трапилося, дитина самостійно обрала іграшку у вигляді дідуса та іграшку у вигляді дівчинки, яких назвала відповідно свої іменем та іменем дідуса та почала показувати, що дідусь з нею робив.

Що ж стосується дітей віком від 12 до 18 років то вони вже перебувають у підлітковому віці та відповідно є більш замкнутими. Зацікавити іграшками їх доволі важко, але психологи під час їхнього допиту пропонують взяти будь який з м'яких предметів, м'ячик, або м'яка іграшка інколи головоломку типу кубика – рубика.

Вказана методика є досить дієвою, адже мозок підлітка в це момент зайнятий моторикою, а так звана підсвідомість не вимушено реагує на запитання.

Отже основною ціллю використання «зеленої кімнати» є насамперед забезпечення тобто створення психологічно безпечних умов для отримання інформації від дитини без завдання додаткової шкоди її психологічному та ментальному здоров'ю, а також погіршенню психологічного стану і так ураженої дитячої психіки. Науковці, які досліджували так званий феномен «зелена кімната» стверджують, що доброзичливе – дружнє середовище та адаптивний стиль спілкування підвищують здатність дитини до комунікації та відтворення травматичних подій. [10; 58]

Варто вказати, що найважливішою ціллю «зеленої кімнати» є запобігання повторної травматизації, а також додаткового перевантаження нервової системи, тому варто додати, що крім спеціально облаштованої кімнати в якій безпосередньо проводиться допит наявна також і інша кімната так званий центр керування. У вказаній кімнаті перебувають здебільшого законний представник та адвокат. Кімната оснащена моніторами, мікрофонами та навушниками через які інші учасники можуть бачити та чути, що відбувається у самій кімнаті де проводяться слідчі дії та через навушник до слідчого корегувати запитання. Сама кімната в якій проводиться безпосередній допит також облаштовано вище вказаними елементами. [14; 60]

Необхідність встановлення відеокамер у «зеленій кімнаті» притаманна для обмеження кількості опитувань дитини, чим самим запобіганням повторної травматизації, а також подальшого використання відеозапису для проведення процесуальних дій, та призначення необхідних судових експертиз.

Також використання «зеленої кімнати» має міждисциплінарний характер роботи з постраждалою дитиною. Під час проведення слідчих дій крім базових вище вказаних фахівців можуть буди залученні і інші спеціалісти із врахуванням

індивідуально – психологічних особливостей дитини та наданню емоційної підтримки. У випадках коли допитувана дитина потребує залучення спеціалістів більш вузьких галузей наприклад, лікаря, психолога, інших фахівців, які допоможуть розкриття злочину, такі фахівці можуть бути залучені.

Також допит в зеленій кімнаті адаптується відповідно до віку та розвитку дитини. Якщо аналізувати допит малолітньої дитини то її опитування за своєю конструкцією мало нагадує процесуальну дію, а більше схоже на гру під час якою дитина більше адаптується до нового простору та незнайомих людей та відповідно відчуває себе в безпеці. Щодо неповнолітніх потерпілих то тут важливо розуміти який рівень розвитку та емоційний стан кожної окремої дитини, адже деякі підлітки так би мовити перебувають ще у тому дитячому стані і доросла розмова для них не підходить, а деякі навпаки вже відчувають себе абсолютно дорослими тому дитячі пестощі лише будуть перешкодою для побудови співпраці.

Таким чином «зелена кімната», це потужний інструмент за допомогою якого допит дітей стає безпечним середовищем у якому зникають границі між спілкуванням правоохоронця із дитиною чим самим надається змога досягти максимального ступеня недопущення повторної травматизації.

Отже, психологія взаємодії з дітьми, які стали жертвами насильства, базується на її основних засадах, а саме: психологічних особливостях, травматичному досвіді, принципах та правилах взаємодії та концепції допиту в умовах зеленої кімнати.

Кожен з вище вказаних засад має важливе значення для побудови стійкої співпраці під час якої не буде допущено виникнення травматичного досвіду. Із врахуванням психологічних особливостей слідчий зможе встановити контакт з дитиною та підготувати доцільні запитання які їй будуть зрозумілими та не будуть сприяти повторній травматизації, психолог при цьому скорегує послідовність та доцільність їх задавання. Врахувавши травматичний досвід правоохоронець зможе

встановити маркери, які в певній мірі виведуть на правильний слід та дозволить запобігти використанню тригерів, які повертають дитину у травматичну подію. Дотримуючись принципів та правил взаємодії слідчий вибере правильний підхід, а використавши при цьому «Зелену кімнату» дозволить досягти виконання усіх вище вказаних засад.

Тобто, засади взаємодії поліцейського з дітьми, які постраждали від насильства це стійка, система, яка змодельована для дотримання всіх прав дитини а також недопущення повторної травматизації останнього та досягнення потрібного результату.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ДІТЬМИ В УМОВАХ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ»

2.1 Організація дослідження: мета, завдання, гіпотез.

В діяльності правоохоронних органів України дедалі все більшого значення набуває впровадження підходів, стандартів роботи із дітьми, які постраждали від насильства. Найбільш відомою такою методикою є впровадження «Зеленої кімнати», як комплексного підходу організації взаємодії із постраждалими дітьми. Вказана методика передбачає безпечне середовище для проведення слідчих, процесуальних дій за участю дітей.

Разом із цим ефективність застосування методики «зелена кімната» цілком залежить від суб'єктивної оцінки її учасників, які кожного дня отримують практичний досвід у даній галузі, а також проходять систематичні навчання. Такими учасниками безпосередньо є слідчі та психологи, які є невід'ємними суб'єктами при опитуванні дітей, завдяки вказаним суб'єктам допит набуває встановленого значення, а від їхньої підготовленості залежить процес отримання якісної інформації при цьому запобігаючи повторної травматизації дитини. Варто вказати, що саме досвід слідчого та психолога дозволяє в повній мірі оцінити потенціал методики «зелена кімната», вплив її на емоційний стан дитини та якість професійної взаємодії.

Задля встановлення та підтвердження ефективності застосування вище вказаної методики доцільно провести дослідження психологічних особливостей взаємодії вказаних суб'єктів із постраждалими дітьми. В основі кожного дослідження лежить його мета. Основною метою вказаного дослідження є проведення анкетування слідчих та психологів на основі чого можливо встановити

основні аспекти такої взаємодії та ефективність її застосування у професійній діяльності.

Відповідно до встановленої мети доцільно визначити завдання на основі, яких буде проведено дослідження. Такими завданнями є:

1. Проаналізувати підходи до проблеми психологічної взаємодії слідчих та психологів із постраждалими дітьми під час проведення процесуальних дій;
2. На основі анкетування розкрити психологічну сутність та значення методики «Зелена кімната», як засобу вторинної травматизації дитини;
3. Визначити ставлення слідчих та психологів до використання методики у професійній діяльності;
4. Дослідити відповіді фахівців для встановлення впливу «зеленої кімнати» на психологічний стан дитини;
5. Виявити основні переваги та труднощі застосування методики «Зелена кімната» із позиції практичних фахівців;
6. Узагальнити результати анкетування та визначити доцільність її подальшого використання під час проведення слідчих дій за участю дитини.

Вказанні завдання є необхідні для досягнення встановленої мети – визначення доцільності та переваг застосування методики «зелена кімната». Також завдання дослідження передбачають обґрунтований висновок, який допоможе зрозуміти ефективність використання зазначеної методики.

Крім того із аналізу проблеми та практичного досвіду застосування «зеленої кімнати» формуються певні гіпотези. Методика представлена, як досить ефективний інструмент психологічної взаємодії із постраждалими дітьми, який досить сильно сприяє зниженню рівня тривожності дитини, встановлення довірливого контакту та дотримання принципів найкращих інтересів дитини. Вказанні твердження лежать в основі методики та представляють її фундаментальну частину.

Гіпотези формуються на встановлених факторах та відповідно до теми дослідження полягають в наступних твердженнях:

1. Велика кількість науковців позитивно оцінюють вплив «Зеленої кімнати» на емоційний стан постраждалої дитини. На думку науковців вище вказаний метод позитивно регулює взаємовідносини дитини із правоохоронними органами та іншими учасниками процесу. Також на думку слідчих та психологів «зелена кімната» позитивно впливає на пригнічений стан дитини, що позитивно відображається на результат отриманої інформації;

2. Використання «Зеленої кімнати» полегшує встановлення психологічного контакту спеціалістів із дитиною. Спеціально облаштований простір мінімізує негативний вплив на психіку дитини у зв'язку з чим дитина відчуває себе у повній безпеці, тому процес довіри до оточуючих відбувається безперешкодно.

3. Проведення процесуальних дій у «зеленій кімнаті» сприяє підвищенню повноти та достовірності отриманої інформації. Науковці стверджують «зелена кімната» це не просто спеціально облаштоване середовище, а і інструмент для забезпечення довірливих стосунків фахівця з дитиною, що в результаті стає прекрасним середовищем для точної інформації, та зменшенню рівня виникнення недостовірної інформації чи її спотворення;

4. Основними психологічними перевагами методики є зниження ризику повторної травматизації, формування відчуття безпеки та підвищення довіри дитини до фахівців. Методика зелена кімната спеціально створена для вище вказаних критеріїв, діти в вказаному приміщенні себе відчувають легко та безпечно, а саме цей критерій впливає на весь процес опитування та на інформацію, яка буде тримана.

Вказанні гіпотези формуються переважно на наукових підходах, а також на практичному досвіді. У зв'язку з вище вказаними показами формується спосіб проведення дослідження, а також питання, які представлені в додатку № 1.

У зв'язку із вище викладеним розглянемо процес організації дослідження та його основні методи.

Дослідження формується у вигляді анкетування з метою вивчення професійного досвіду та суб'єктивних оцінок фахівців щодо використання методики «Зелена кімната». Анкетування доцільно представляти фахівцям, які найчастіше контактують із дітьми та у яких найбагатший досвід у вказаній сфері.

Для об'єктивного результату було вирішено провести дослідження на основі вивчення результатів опитування, яке буде пройдено двадцятьма респондентами, десять з яких слідчі відділу розслідування кримінальних проваджень за участю дітей, а також тих слідчих які згідно із дорученням мають право проводити досудове розслідування учасниками якого є малолітні та неповнолітні особи.

Вказана анкета містить десять запитань закритого та напівзакритого вигляду, які направлені на з'ясування практичного досвіду роботи у «зеленій кімнаті», частоти її виконання, оцінки психологічного впливу на дитину, переваг та труднощів застосування методики та доцільність розширення її використання.

Оцінка результатів буде проводитися на підставі отриманих відповідей та узагальнення відповідей респондентів за такими категоріями: позитивні оцінки (4-5 балів) – 74%; нейтральні оцінки (3 бали) – 13%; негативні оцінки (1-2 бали) – 13%.

Отже, анкетування проведено відповідно до його плану та завдань, виконано мету та оцінено за спеціальним критерієм, завдяки чому з'ясовано доцільність використання «зеленої кімнати» під час практики правоохоронними органами.

2.2 Методи та методики дослідження.

З метою досягнення встановленої мети та перевірки висунутих гіпотез під час дослідження психологічних особливостей допиту дитини, яка стала жертвою

насильства за допомогою спеціалізованої методики «зелена кімната», використано комплекс теоретичних, емпіричних та методів обробки даних, що забезпечує системність та наукову обґрунтованість дослідження.

Під час дослідження було застосовано такі методи:

- аналіз наукових джерел – вказаний метод застосований для вивчення національних та міжнародних праць з проблем психологічної взаємодії з дітьми, які стали жертвами насильства, особливостей діяльності правоохоронних органів, а також психологічних засад функціонування методики «Зелена кімната»;

- синтез та узагальнення – з метою систематизації теоретичних положень, а також відповідей учасників анкетування, а також формування понятійного апарату дослідження та визначення ключових психологічних чинників ефективної взаємодії із дітьми, які потребують додаткової уваги;

- порівняльний аналіз – для зіставлення підходів до організації роботи із дітьми – жертвами насильства, а також оцінки переваг методів, які сконцентровані на дитячій травмі. Крім того порівняльний аналіз зумовив вибір основного етапу дослідження, а саме проведення анкетування серед слідчих та психологів, адже саме ці учасники мають дуже важливе значення у роботі з дітьми та саме їхня думка допомагає в модернізації та узагальненні представлених методик;

- індукція та дедукція – для формування та узагальнення гіпотез дослідження та дослідженні отриманих результатів.

Також, під час проведення дослідження були застосовані емпіричні методи, основним з яких було обрано анкетування, що дозволило отримати узагальнену інформацію про практичний досвід та професійні оцінки слідчих та психологів щодо використання «Зеленої кімнати». Анкетування проводилося у письмовій формі із дотриманням основного принципу добровільності участі, анонімності та конфіденційності отриманих даних.

Анкетування спрямовувалося на виявлення наявності практичного досвіду роботи у «Зеленій кімнаті» оскільки лише практики в повній мірі можуть надати характеристику зручності та ефективності використання методу, також було отримано інформацію, щодо частоти використання методики, адже систематичне використання дозволить більш якісніше зрозуміти всі переваги та недоліки «зеленої кімнати». Крім того питання направленні на отримання суб'єктивної оцінки впливу вище вказаної методики на емоційний стан дитини, ефективність встановлення психологічного контакту, впливу умов «Зеленої кімнати» на повноту та достовірність отриманої інформації, психологічних переваг і труднощів застосування методики та доцільність розширення її використання у практиці роботи з постраждалими дітьми.

Для виявлення вказаних умов була розроблена авторська анкета, яка складається з 10 запитань (Додаток № 1) закритого та напівзакритого типу. До структури анкети входить:

1. Професійна характеристика респондента (посада);
2. Досвід використання «Зеленої кімнати» в професійній діяльності;
3. Оцінка психологічного впливу методики на дитину (рівень тривожності та емоційний стан);
4. Оцінка ефективності професійної взаємодії (встановлення контакту, достовірність інформації);
5. Виявлення переваг та труднощів застосування «Зеленої кімнати»;
6. Ставлення до перспектив подальшого впровадження методики.

Відповіді на запитання передбачають вибір одного або декілька варіантів відповідей, що дало змогу кількісно та якісно проаналізувати отриманні дані. Також запитання підібрана таким чином, щоб системно надати оцінку методиці «Зелена кімната».

Також при проведенні дослідження були застосовані методи обробки аналізу анкетування до них входило:

1. кількісний аналіз – даний метод використовувався для визначення відсоткового співвідношення відповідей за окремими критеріями;
2. якісний аналіз – для інтерпретації змісту відповідей та виявлення основних тенденцій у професійних оцінках учасників анкетування;
3. методи описової статистики – для узагальнення результатів дослідження (обчислення відсотків, ґрунтування відповідей за рівнями оцінювання);
4. графічний метод (у подальшому розділі) — для наочного представлення результатів анкетування у вигляді таблиць і діаграм.

Вказанні методики підібрано відповідним чином для обробки та аналізу результатів анкетування, а також встановлення всіх необхідних передумов для її подальшого використання та модернізування.

Отже, правильно підібрані методи та методики, допомогли при дослідженні досягнути поставленої мети та надати відповідь на хвилюючі запитання, а також виконати в повній мірі поставленні завдання.

2.3 Процедура проведення дослідження.

Процедура проведення дослідницької частини магістерської роботи була організована відповідно до поставленої мети, завдань та гіпотез та передбачала поетапну реалізацію дослідницької роботи з дотриманням наукових та етичних вимог.

Дослідження здійснювалося у декілька взаємопов'язаних етапів, що забезпечило системність, послідовність та достовірність отриманих результатів. Крім того структура дослідження передбачали надання відповідей в конфіденційній формі та на протязі невеликої кількості часу, що надало змогу респондентам чітко та впевнено надати на їхню думку правильне твердження.

Перший етап дослідження мав підготовчий характер на якому було здійснено теоретико – методологічну підготовку до проведення оцінювання. Даний етап включав:

1. аналіз наукової літератури з встановленням проблематики психологічних особливостей взаємодії з постраждалими дітьми та функціонування методики «Зелена кімната»;
2. уточнення мети, завдань та гіпотези складової дослідницької частини магістерської роботи;
3. визначення методів та методик дослідження відповідно до поставлених завдань;
4. розроблення авторської анкети для слідчих та психологів, які на постійній основі здійснюють опитування в умовах «зеленої кімнати» відповідно до специфіки їхньої професійної діяльності;
5. формування дослідження та визначення критеріїв учасників (професійна належність, наявність або потенційна залученість до роботи із постраждалими дітьми).

Найбільшу увагу на етапі цього дослідження було приділено етичним принципам, зокрема забезпеченню добровільності та анонімності учасників дослідження.

На наступному основному етапі було проведено анкетування учасниками якого були практичні слідчі та психологи, які безпосередньо наділенні правами проведення слідчих дій із постраждалими дітьми.

Анкетування проводилося у стандартизованих умовах із наданням учасникам однакових інструкцій щодо заповнення анкети, також останнім попередньо було повідомлено про мету опитування, а також повідомлено, що анкетування проводиться на добровільній основі та дотримується принципам конфіденційності

отриманих результатів. А також те, що відповіді будуть структуровані та систематизовані а також залишатися анонімними.

Під час заповнення анкети учасники не мали зазначати власні анкетні дані, що підвищило рівень щирості та відкритості відповідей, анкети були наданні учасникам у паперовому вигляді для забезпечення анонімності, адже під час виконання тестів в електронних формах учасники мали б ідентифікуватися та ввести власну електронну адресу. Середній час заповнення анкети становив близько 10 – 15 хвилин. Під час проведення анкетування було допитано 20 учасників з яких 10 практичних слідчих, а 10 практичних психологів.

Після проведення анкетування ми змогли зібрати інформацію щодо практичного досвіду використання методики «Зелена кімната», оцінити її психологічний вплив на постраждалу дитину, а також відокремити переваги та труднощі її застосування. Крім того були сформовані висновки для подальшого її використання, впровадження та перспективу її вкорінення у правову систему України.

Провівши тестування можливо дійти до наступного третього етапу дослідження, а саме узагальнення результатів дослідження. На даному етапі було здійснено обробку та аналіз отриманої інформації. Всі анкети були зібранні та систематизовані, а також були узагальненні та піддані кількісному і якісному аналізу. Відповіді учасників було згруповано за визначеними критеріями (позитивні, нейтральні, негативні оцінки), що дало змогу визначити загальні тенденції у професійній оцінці ефективності методики «Зелена кімната».

Результати аналізу представлено в Таблиці № 1, а також висновках, що дозволило здійснити інтерпретацію отриманих результатів відповідно до поставлених гіпотез дослідження.

Таблиця № 1.

Критерії оцінювання	Відповіді психологів	Відповіді слідчих	Загальний результат
Позитивні	80%	81%	80%
Нейтральні	4%	8%	6%
Негативні оцінки	16%	11%	14%

Наступним етапом дослідження є інтерпретація результатів та формування висновків. На вказаному завершальному етапі у контексті теоретичних положень і сучасних наукових підходів та роботи із постраждалими дітьми.

За результатами анкетування, здійснено:

1. перевірку висунутих гіпотез дослідження;
2. формування висновків та їхнє узагальнення відповідно до психологічної ефективності застосування методики «Зелена кімната» під час опитування постраждалих дітей;
3. визначення практичної значущості отриманих результатів;
4. підготовку рекомендацій щодо оптимізації використання «Зеленої кімнати» у професійної діяльності правоохоронних органів.

Таким чином процедура проведення дослідження була логічною, структурованою, науково обґрунтованою та відповідала поставленим завданням дослідницької частини магістерської роботи.

2.4 Висновки до констатувального дослідження.

Проводячи дослідження магістерської роботи на тему «Психологічні особливості взаємодії поліцейських із постраждалими дітьми», було здійснено

теоретичне та емпіричне вивчення використання методики «Зелена кімната» практичними слідчими та психологами.

Виконавши поставлену мету та реалізувавши поставлені завдання надало змогу сформулювати наступні висновки, які дозволять надати відповідь на основне запитання чи доцільно використовувати методику під час роботи із дітьми та чи дозволяє вказана методика зменшити рівень травматизації постраждалих.

Теоретичний аналіз наукових джерел встановив, що робота із постраждалими дітьми під час проведення слідчих і процесуальних дій є психологічно складним процесом, який потребує дотримання принципів концентрації на дитині та її проблемі, психологічної безпеки та недопущення додаткової травматизації. Методика «зелена кімната» з огляду науковців є ефективним інструментом створення сприятливих умов для взаємодії учасників процесу із постраждалою дитиною. Неповнолітня або малолітня особа під час опитування за допомогою методики «зелена кімната» відчувають себе впевнено та спокійно, що забезпечує отримання достовірних даних під час допиту.

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що 100 % опитаних слідчих та психологів мають практичний досвід роботи з дітьми в умовах методики «Зелена кімната». Вказаний результат надав змогу зрозуміти, що всі подальші отриманні результати будуть максимально об'єктивними, адже кожен з учасників розуміє та знає всі переваги використання вище вказаної методики.

Також отриманні результати свідчать, що використання методики сприяє максимального зниження рівня тривожності та психологічного напруження дитини, яка постраждала від насильства. Вказане твердження підтверджується високим рівнем позитивних відповідей у відсотковому еквіваленті учасників, а саме 80% від загальної кількості.

Також надаючи відповідь на запитання слідчі та психологи зазначили, що використання методики «Зелена кімната» полегшує встановлення психологічного

контакту між спеціалістом та дитиною, а також допомагає сформувати відчуття безпеки відповідно до чого підвищується рівень довіри до представників правоохоронних органів та психологів.

Більшість психологів та слідчих вказали на позитивний вплив «Зеленої кімнати» на ефективність тримання інформації. Відповіді респондентів підтвердили, що відповіді були повними та достовірними, що має досить важливе значення для розслідування кримінального провадження в повній мірі.

З огляду на отриманні висновки можливо стверджувати, що аналіз відповідей дозволив визначити основні психологічні переваги методики «Зелена кімната», серед яких основне місце має зниження ризику повторної травматизації дитини, яка постраждала від насильства, покращення її емоційного стану та забезпечення дотримання принципу найкращих інтересів дитини. А також встановлення істини «безпечне місце + безпечний дорослий = дитина в безпеці».

Проте варто зазначити, що під час анкетування респонденти вказали і на труднощі, які виникають під час використання методики «Зелена кімната», зокрема недостатній рівень підготовки персоналу, обмеження часу та складні емоційні реакції дітей, що свідчать про необхідність удосконалення професійної підготовки фахівців, а також впровадження вказаних методик на законодавчому рівні.

Узагальнення результатів анкетування підтвердило висунуті гіпотези дослідження, та загалом підтвердило, що методика сприймається фахівцями, як ефективний психологічний інструмент роботи з постраждалими дітьми та має значний потенціал для подальшого впровадження і розширення у правоохоронній практиці.

Отже, за результатами проведеного дослідження можливо дійти до висновку, що використання методики «Зелена кімната» має велику практичну цінність та значущість, безпосередньо під час взаємодії з постраждалими дітьми. Дослідження магістерської роботи може бути використане для вдосконалення практичної

діяльності слідчих та психологів, а також для розроблення рекомендацій та програм підвищення кваліфікації фахівців із даної галузі.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОБОТИ З ДІТЬМИ – ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА: СВІТОВІ ПРАКТИКИ ТА ЇХ ПОРІВНЯННЯ З УКРАЇНСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ

3.1 Європейські стандарти опитування дітей (Barnahus, PEACE, NICHD).

Європейські країни, питання опитування дітей, які стали жертвами насильства розглядають лише в межах захисту прав та інтересів дитини. Конвенція ООН про права дитини, встановлює зобов'язання для держав, яке спрямоване на забезпечення участі дитини у процесі, що не завдає їй додаткової шкоди, враховуючи при цьому її вік, рівень розвитку та психологічний стан. У зв'язку із вище викладеним у країнах Європи виникла необхідність розробити спеціальні стандарти та моделі проведення процесуальних дій переважно опитувань за участі дітей. Вказані моделі повинні спрямувати взаємодію з постраждалими дітьми на мінімізацію вторинної віктимізації та підвищення якості отриманої інформації. [6; 34]

Досить значну та велику роль у європейському підході взаємодії з дітьми під час опитування відіграють рекомендації Ради Європи, а саме Керівні принципи щодо дружнього до дитини правосуддя, які спрямовують Кримінальний процес до потреб дитини. Європа враховує потреби кожної окремої дитини та таким чином підлаштовує власне законодавство до праці з цією вразливою верствою населення. Основним та найбільш дієвим способом реалізації всіх прав дитини, а також проведення ефективного розслідування кримінальних правопорушень є розроблення спеціальних умов – моделі опитування постраждалих дітей, таких як Barnahus, а також використання науково обґрунтованих протоколів опитування, зокрема NICHD, і етичних моделей інтерв'ю, зокрема PEACE. [13; 31; 54]

Розглянемо кожну із вище вказаних моделей та проаналізуємо їх для розуміння та подальшого використання. Модель Barnahus у прямому сенсі має

значення «Дім дитини». Тобто це спеціально облаштоване середовище, яке є безпечним для дитини, а також те де постраждала дитина може отримати комплекс необхідної допомоги при цьому розповівши про подію яка з нею трапилася повторно не травмуючись. Вперше про вище вказано модель почали вести мову в Іспанії наприкінці ХХ століття та згодом вона поширилася в європейських країнах.

Barnahus, складається із комплексу спеціальних приміщень перше з яких це спеціально облаштована кімната, яка містить всі необхідні меблі, іграшки, книги, розмальовки, канцелярське приладдя, а також спеціалізована техніка, така як відеокамери, звукозаписувачі, мікрофони. Кожен з вище вказаних елементів необхідні для ефективного проведення опитування постраждалої дитини при цьому не травмуючи її і так уражену психіку. Почнімо з меблів та інтер'єру, стіни в вище вказаній кімнаті пофарбовані в спокійні не яскраві кольори, переважно пастельні, які не відволікають увагу дитини, меблі прості, зручні їх переважно не багато. Найчастіше використовують не високі полиці, м'які крісла або дивани, не яскравих та не темних кольорів. Варто зазначити, що дитині потрібно запропонувати обрати місце де вона бажає сидіти, також в кімнаті знаходиться м'який, пухнастий килим, де також дитина може розміститися для проведення опитування. Меблі при їх розстановці не повинні створювати бар'єр між дитиною та іншими учасниками, які присутні під час опитування. [37; 48]

Що стосується іграшок, то вони мають бути різноманітними підібрані під кожну вікову категорію, як правило такого виду установи використовують ляльки, які за своєю конструкцією є анатомічними, а тому є і інструментом для проведення опитування. Перед початком допиту потрібно роз'яснити дитині, що вона вільно може переміщатися кімнатою та користуватися будь чим, що їй подобається. Психолог також враховує яку іграшку було обрано дитиною, для дачі її психологічної характеристики, правоохоронець при цьому має зрозуміти яким чином обрана дитиною іграшка може стати інструментом для допиту. Також варто

зазначити, що іграшка яку дитина тримає в руках задіює її мілку моторику, та таким чином заспокоює дитину, тому дитина краще може відповідати на запитання. [17; 30]

Що стосується спеціального технічного забезпечення то це комплекс відеокамер, мікрофонів, підсилювачів звуку, навушників, звукозаписувачів, за допомогою яких процес опитування фіксується та в подальшому може використовуватися під час судового процесу та призначення психологічних експертиз. Перед початком проведення процесуальних дій правоохоронець повинен роз'яснити, що опитування фіксується на камеру, вказаний відеозапис будуть бачити лише учасники процесу, ніхто інший не буде мати до нього доступ, також для заспокоєння дитини потрібно пояснити, що відео це лише інструмент для запобігання її повторної травматизації. [44; 58]

У вище вказаній кімнаті, як правило знаходиться слідчий, психолог, дитина та деколи законний представник. В більшості випадків законний представник знаходиться у сусідній кімнаті де чує та бачить, що відбувається в середині, це створено таким чином, щоб забезпечити ефективність допиту. Діти переважно бояться розповідати про свої проблеми, страхи або ж побоювання в присутності рідні, адже бояться їхнього засудження. Проте, щоб законний представник міг в повній мірі захищати та представляти права дитини він може слідчому передати, щоб вони змінили тему, або запитання є не коректним, дані заперечення чує лише слідчий або деколи психолог через спеціальні навушники.

Перейдемо до наступної кімнати, яка спеціально обладнана моніторами, мікрофонами, навушниками та раціями. Вказана кімната як правило знаходиться поруч із основною кімнатою для проведення допиту, та пристосована для зв'язку із головною кімнатою. В другій кімнаті зазвичай знаходиться законний представник та адвокат, у випадку виїзного судового засідання у цій кімнаті також знаходиться судовий секретар, прокурор та інколи суддя за рекомендацією психолога.

Друга кімната не потребує додаткового оснащення меблями та іграшками, але саме в ній знаходиться центр спостереження, завдяки якому законний представник та адвокат в повній мірі можуть спостерігати процес проведення опитування та корегувати його, якщо в якійсь мірі допускалося порушення прав дитини.

На практиці вказана кімната насправді має досить важливе значення, наприклад під час проведення допиту хлопчика десяти років, якого зґвалтував його дідусь, останній повідомив, що це було неодноразово та він декілька разів розповідав це своїй мамі, яка була його законним представником, але остання йому не повірила, та зрештою дитина перестала їй довіряти, тому хлопець більше не хотів розповідати при ній вказану подію. Тому під час опитування вказаного постраждалого саме те що мама знаходилася у сусідній кімнаті і він фактично її не бачив, допомогло встановити всю необхідну інформацію для покарання винного, а хлопець став максимально відкритим поруч із поліцейським та із психологом та розповів додаткову інформацію, що його дідусь вчиняв вказанні діти не лише з ним, а з іншими сусідськими дітьми.

Також був ще один випадок коли наявність додаткової кімнати допомогла для забезпечення кращого розслідування. Під час проведення опитування дівчини шістнадцяти років, психолог який допомагав при допиті почав розпитувати інформацію, яка пов'язана із статевим життям останньої. Варто зазначити що вказана інформація зовсім не стосувалася кримінального правопорушення, адже дівчина була потерпілою від крадіжки, у зв'язку з тим що її законним представником був батько, якому цілком довіряла дівчина та розповідала йому про всі події свого життя останній розумів, що вказана тема лише відсторонить дівчину та остання замкнеться в собі, тому батько через мікрофон попросив слідчого, щоб той зупинив психолога та продовжив допит самостійно.

У зв'язку з вище викладеним варто зазначити, що поділ та пристосування кімнат є досить важливою складовою організації простору для опитування дитини, кожна їхня деталь дозволяє в повній мірі правильно забезпечити виконання встановлених прав дитини. Крім вказаних кімнат Barnahus оснащений третьою кімнатою, яка є кабінетом лікаря, придатного для проведення не лише базового медичного огляду для фіксації тілесних ушкоджень на тілі дитини, а і для проведення освідчування та відбору біологічних зразків букального епітелію, крові та сперми.

Зазначеним кабінетом і відрізняється Barnahus від всім відомої «Зеленої кімнати», з огляду на вище вказане Barnahus є повним комплексом інновацій для роботи з дітьми, а також середовищем для безпечної для дитини організації роботи. В Barnahus за потреби може розміститися на певний час слідчий та провести всі необхідні першопочаткові дії, які є найбільш необхідні для подальшого ефективного розслідування кримінального правопорушення. Розроблені Радою Європи стандарти якості організації опитування дітей та проведення з ними процесуальних дій, за допомогою Barnahus використовує в повній мірі методики розроблені для безпечного та на добровільних засадах участі дітей під час слідчих дій. Також дитині надається зрозуміла інформація про процедуру та забезпечення психологічної підтримки протягом усього процесу.

Отже, Barnahus є тим спеціальним місцем, яке поєднує процесуальні інтереси правосуддя із завданнями соціального захисту дитини.

Водночас із моделлю Barnahus було створено спеціальну методику завдяки якій опитування неповнолітньої або ж малолітньої особи стає більш структурованим та комфортнішим, вище вказана модель має назву PEACE. Кожна буква в назві має своє значення, адже PEACE це аббревіатура. Оскільки модель було розроблена у Великій Британії тому елементи моделі містять п'ять англійських значення, перший з яких Р – підготовка та планування, другий Е – встановлення

контакту та пояснення, третій А – отримання та уточнення інформації, четвертий С – завершення інтерв'ю та п'ятий Е – оцінювання результатів. [54]

Розглянемо кожен елемент та проведемо його аналіз. Перший «підготовка та планування». Вказаний елемент, на мою думку є найважливішим, адже це є початок завдяки якому відразу можливо зрозуміти наскільки опитування буде ефективним та результативним. На вказаному етапі необхідно вивчити дитину її психологічний стан, світогляд, тригери, характер, вік, оточення, також необхідно повністю проаналізувати подію яка трапилася з дитиною, як вона вплинула на останню. Ще основним завданням на цьому етапі є вибір місця для проведення опитування, учасників, а саме психолога та законного представника. [11; 41]

Після того як обрано місце, учасників а також вивчено всі вище вказані важливі елементи, потрібно приступити до подумки запитань. Перелік запитань повинен буди побудований відповідно до віку та психологічних особливостей дитині, запитання мають бути відкритті тобто такі на які дитина зможе самостійно давати запитання, по декуди звичайно можна задавати і закритті запитання, але їх має бути не багато. Запитання мають розпочинатися із прикметників – як?, де?, коли?, який? і так далі, не потрібно використовувати запитання – чому?, адже воно лише ставить дитину у глухий кут та більшості дітей просто не можуть на нього відповісти, а подекуди вказане запитання у дитини викликає відчуття сорому та провини.

Процес опитування повинен бути в повній мірі спланований та правильно побудований. Перед початком опитування а краще за декілька днів потрібно поспілкуватися із психологом, який буде присутній під час опитування а також обговорити з ним запитанням попередньо надавши їх для ознайомлення. Психолог це учасник опитування який має допомогти в повній мірі підготуватися до допиту, а також допомогти комунікувати із дитиною.

Після вдалої підготовки розпочинається наступний етап під назвою «встановлення контакту та пояснення», який розпочинається перед початком самого процесу опитування, коли дитина та всі учасники опитування знаходяться в Barnahus. На початку вказаного другого етапу потрібно встановити контакт із дитиною, роз'яснити їй для чого ви тут знаходитесь, яка ціль її тут перебування, пояснення її процесуальний прав та обов'язків відповідно до віку, також досить важливо встановити контакт із дитиною так би мовити зробити все можливу для того щоб дитина розпочала в повній мірі вам довіряти. Також досить важливо встановити контакт із законним представником дитини, адже це допоможе додатково вивчити дитину та її інтереси.

Наступним елементом моделі є «отримання та уточнення інформації», на вказаному етапі відбувається ключовий процес опитування. Слідчому необхідно розпочати невимушено, згідно із подією яка трапилася. Тут варто розуміти, якщо подія трапилася в школі то спочатку потрібно запитувати про сім'ю та друзів, а якщо вдома то навпаки, дійшовши до ключового моменту важливо уточнювати деталі, адже дитина може самостійно розповісти про місцезнаходження речових доказів, які допоможуть в подальшому розслідуванні та встановленні істини. Варто зазначити, якщо дитина в моменті замкнеться або ж розпочне плакати потрібно для останньої надати час для заспокоєння, запропонувати перерву, або води, або ж трішки розвантажити буденною темою.

Після завершення опитування починається наступний досить важливий елемент із тотожною назвою «завершення інтерв'ю». Тут потрібно вказати, що інтерв'ю повинно бути завершено правильно не різко. Потрібно запитати в дитини, чи можливо їй є щось додати, подякувати їй за те, що вона розповіла, надати всім учасниками можливість ознайомитися з протоколом проведення інтерв'ю.

Після вище викладеного на кінець варто оцінити результат проведення опитування, переглянути запитання та оцінити чи на всі було надано відповідь,

також потрібно розглянути відповіді на запитання, чи в повній мірі було досягнуто мету опитування.

Після реалізації всіх вище вказаних елементів можна стверджувати, що інтерв'ю було проведено повністю та отримано всю необхідну інформацію. Якщо опитування проводилося в Barnahus то модель PEACE лише унормувало процес отримання інформації, адже що і перше названий так і другий названий елемент вдалого допиту ґрунтується на принципах відмови від тиску, маніпуляцій та навідних запитань, а також забезпеченню не доведення повторної травматизації під час опитування дитини.

Модель PEACE першопочатково не була створена для проведення опитування дітей, спочатку вона використовувалася для створення довірливої атмосфери та зниження тривожності під час інтерв'ю, але згодом із впровадженням моделі Barnahus та розпочавши роботу із необхідністю розширення та модернізації умов для допиту досить вразливої верстви такої, як діти модель PEACE модернізували та підлаштували для проведення опитування саме неповнолітніх.

На ризі модель PEACE використовується як загальна рамка для підготовки фахівців, які працюють із дітьми в кримінальному процесі. Під час навчань спеціально розробляють ситуативні задачі, які моделюють реальний процес опитування. А учасникам тренінгу надають можливість не лише побути у звичній ролі слідчого або ж психолога, а і на місці травмованої дитини, що дозволяє в повній мірі зрозуміти її.

Наступною спеціалізованою та з огляду науковців найбільш обґрунтованим стандартом опитування дітей є модель NICHD, який був розроблений Національним інститутом здоров'я дитини та розвитку людини. NICHD – це скоріше протокол, який базується на багаторічних дослідженнях дитячої пам'яті, мовленні та факторів, які впливають на вірність та достовірність наданих дитиною свідчень. [32; 53]

За вище вказаним протоколом необхідно надати дитині можливість вільно розповісти про подію, яка з нею трапилася. Під час опитування також потрібно перевірити чи розуміє дитина про що вона розповідає, чи може вона відрізнити правду від брехні, а також чи пам'ятає вона хронологію подію та чи взагалі не накладає одну подію на іншу. Ключовим принципом вказаного протоколу є заохочення дитини до вільної розповіді, тобто інші учасник процесу мають лише координувати дитину та задавати уточнюючі запитання.

Протокол NICHD як і модель PEACE складається із поетапних елементів, які включають: пояснення правил опитування, налагодження контакту, основну частину з переваженням відкритих запитань та завершальну фазу. Загалом вище вказанні методики є подібними, а їхній процес є досить подібний у своїй структурі, проте протокол NICHD передбачає додаткові уточнюючі, коригуючі запитання, які розмежовують розповідь на події, а також процес інтерв'ю спрямований на освітлення саме вільної розповіді під час якої можливо зрозуміти не лише елементи події, а і відчуття, які остання переживала під час пережитого.

Вчення науковців стверджують, що використання вище вказаного протоколу досить сильно підвищує якість отриманої інформації та значно зменшує ризик навіювання. Адже досить часто буває, що правоохоронці під час задавання запитань використовують питання, які самі по собі вже містять варіанти відповідей при цьому не даючи дитині самостійно пригадати та розповісти про подію, а остання в силу віку та стресу може просто не зрозуміти запитання та подумати, що лише ці варіанти є вірними.

У більшості європейських країн протокол NICHD часто використовується під час проведення опитування за моделлю Barnahus, що насправді є досить дієвим, але інші деякі країни, такі, як Україна, Велика Британія та Німеччина навчилися правильно поєднувати NICHD із моделлю Barnahus та PEACE, адже насправді всі вище вказані методики є досить дієвими, а їхнє використання лише посилює процес

вільної розповіді, при цьому не тиснувши на дитину та забезпечуючи реалізацію всіх її прав та інтересів.

Отже, такі європейські стандарти опитування дітей, як NICHD, Barnahus та PEACE, базуються на комплексному підході, який поєднує в собі безпечне середовище, етичні принципи взаємодії та забезпечення всіх прав дитини. Вказанні підходи взаємодоповнюють один одного завдяки чому створюють досить ефективну систему захисту всіх інтересів дітей. Кожен елемент із своїми окремими принципами можуть існувати і окремо як самостійна модель, а також і разом як цілий комплекс заходів, проте саме використання кожного разом дозволяє в повній мірі досягти потужного результату співпраці правоохоронної системи із іншими учасниками опитування при цьому забезпечивши міцну систему, яка діє чітко та цілеспрямовано. Варто зазначити, що діти – жертви насильства це несамоствійна, вразлива верства населення, яка потребує досить великої уваги, а використавши всі вище вказанні моделі при цьому вірно їх поєднавши в єдиний міцний механізм можливо отримати хороший орієнтир для вдосконалення національної практики.

3.2 Особливості функціонування «зелених кімнат» у країнах ЄС.

Європейськими підходами для захисту дітей, які стали жертвами насильства або ж його свідками є практика використання спеціальних приміщень для опитування дітей, які мають різні назви, але найрозповсюдженою є методика «зелена кімната».

Вказана методика – є спеціально облаштованим середовищем для допиту дітей, які стали жертвами насильства та яка базується на основному принципі дружнього до дитини правосуддя. Крім того «зелена кімната» в повній мірі облаштована таким чином щоб спрямувати свою роботу на мінімізацію психологічної шкоди, яку може отримати дитина під час участі у кримінальному

провадженні. Модель виступає не просто як спеціально облаштоване фізичне місце, а як ціла система, яка набула форми організації опитування, що поєднує спеціальне середовище, підготовлений персонал та спеціальні методики спілкування з дитиною. [14]

В Україні методика «зелена кімната» успішно працює вже близько на протязі десяти років та спочатку була лише принципом для проведення процесуальних дій за участю дітей. Тобто фізичних спеціально облаштованих кімнат не було, правоохоронці слідуючи принципу методики намагалися свої службові кабінети наблизити до встановлених принципів організації простору, а це викорінення бар'єрів під час розмови, підготовка запитань, залучення необхідних спеціалістів та встановлених законом учасників процесу. Але згодом відбулася модернізація названої методики та були створенні дійсно спеціальні приміщення із забезпеченням всіх необхідних елементів. Такі приміщення функціонують і як самостійні при міських радах або ж у інфраструктурі правоохоронних чи спеціальних служб. [42; 60]

«Зелена кімната» складається із двох спеціально облаштованих приміщень, які мають при собі все необхідне. Перша кімната скоріше нагадує дитячу кімнату, із спеціально підібраними меблями та іграшками, також вона обладнана засобами зв'язку, відеокамерами та мікрофонами. Друга кімната ніби як кабінет, яка облаштована моніторами, та засобами зв'язку.

Варто зазначити, що кожен елемент «зеленої кімнати» має досить важливе значення, якщо це іграшки та вони відповідають кожному віку дитини, є простими, тобто такі, що не відволікають увагу, а лише допоможуть під час проведення опитування дитини. Простір кімнати, в якій повинна знаходитися дитина під час допиту облаштований м'якими кріслами та меблями, які не перешкоджають вільному переміщенню дитини, адже відчуття свободи відповідає спокою, якого має відчувати дитина під час проведення процесуальних дій. Камери знаходяться

високо аби не відволікати уваги, але варто роз'яснити дитині, що вона тут є, проводить відеофіксацію.

Отже, задля повного розуміння організації проведення опитування за методикою «зелена кімната» роз'яснімо процес організації та підготовки опитування дитини. Перш за все необхідно вивчити та проаналізувати проблему – кримінальне правопорушення, яке трапилося з дитиною, відповідно до вказаного аналізу ми зможемо зрозуміти кого саме з учасників ми маємо залучити до процесу опитування дитини, як краще облаштувати простір для допиту та які запитання задати.

Визначення проблематики правопорушення дозволить також запобігти повторної травматизації, оскільки це перший крок для визначення основних тригерів дитини, які можуть лише погіршити процес опитування та спровокувати замкнутість та відсторонення від правоохоронних органів. За можливості потрібно додатково поспілкуватися з дитиною, або ж з її батьками, якщо звичайно батьки не є саме тими правопорушниками, які вчиняють насильство стосовно дитини. Вказана розмова допоможе встановити контакт з потерпілою, познайомитися та визначити її інтереси, щоб може бути використано під час допиту.

Після встановлення контакту та визначивши ключові проблеми, які варто встановити можна приступити до наступного етапу це залучення учасників для проведення процесуальної дії. Розпочнімо із психолога, вказаний суб'єкт є спеціалістом, тобто тим учасником, який не просто буде присутній у силу своїх повноважень та закону, а і допоможе провести опитування якомога якісніше. Аналізуючи Українське законодавство, а саме ст. 226 Кримінального процесуального кодексу, обов'язковим учасником під час допиту неповнолітньої та малолітньої особи є психолог або педагог. Варто зазначити, що доцільно залучити саме психолога для проведення опитування дитини, адже як раніше ми говорили психолог це спеціаліст, який залучається з державних установ та має

спеціальні знання у галузі психології та психоаналітики. На рахунок педагога, раніше їх залучали із того навчального закладу, який відвідує дитини, переважно це були класні керівник, або педагоги з виховних робіт, це насправді було досить проблематично, допит був не ефективним, діти переважно закривалися та боялися, що хтось в школі дізнається про подію, яка з нею трапилася. Насправді так і було вчителі в силу людського фактору дуже часто розповсюджували таємницю досудового розслідування, постраждала дитина потерпала від булінгу, прирікань та насмішок, відповідно до чого переставала ходити до школи та в неї починалася депресія, яка подекуди приводила до тяжких наслідків, крім того залучивши педагога до слідчої дії, слідчий повинен був призначити додаткові експертизи психологічні, задля встановлення реакції дитини на ті травматичні події, які вона розповідає, а також встановити рівень розвитку дитини.

Отже, можливо дійти до висновку, що залучаючи психолога замість педагога ми отримуємо допоміжну силу, яка допоможе правильно комунікувати з дитиною, встановити з нею контакт та задати правильно, не травмуючи незручні запитання. Також психолог відповідно до результатів проведення опитування сформує висновок спеціаліста, який буде слугувати характеризуючим елементом, а у провадженнях за вчиненням кримінальних проступків і речовим доказом.

Ще одним важливим елементом є вибір законного представника дитини, переважно ними є опікуни, піклувальник або усиновлювачі. Але деколи в силу характеру правопорушення і працівники служби у справах дітей.

Задля правильного вибору законного представника необхідно звернутися до першого етапу, а саме до аналізу та виявлення тригерів правопорушення. Якщо правопорушення пов'язане із рідними дитини, доцільніше обрати законного представника зі служби у справах дітей, цьому може буди різне пояснення. Наприклад, сестри, брати або хтось із батьків є також потерпілими у справі та мати два процесуальні статуси просто не можуть, або ж хтось із членів сім'ї є саме

правопорушником, найчастіше такий варіант спостерігається при вчиненні кримінального правопорушення пов'язаного із домашнім насильством. Саме в цьому випадку є і рідні потерпілі та рідні кривдники. Ще однією причиною залучення служби в справах дітей в якості законного представника є відсутність рідних, або ж рідні у силу своєї необізнаності не можуть бути законним представником, або ж є випадки коли рідні стають свідками правопорушення, тоді задля збереження важливих показів та ще одного важливого статусу, як свідок доцільніше залучити в якості законного представника саме представника зі служби в справах дітей.

Щодо залучення близьких родичів, то це також досить важливий момент оскільки, це переважно стосується маленьких дітей віком від чотирьох до десяти років, довіра до батьків сильніша. Дитина, яка прийшла на слідчу дію разом із близькою людиною, якій вона довіряє краще відповідає на запитання та розповідає про подію, яка з нею трапилася. В такому випадку дитина мислить про те, що вона почута, рідні її підтримують та захищають, також діти моделюють поведінку дорослого, якщо мама або тато спокійні то все добре, я в безпеці, а це ключові елементи, які відповідають принципам «зеленої кімнати».

Ще одним важливим етапом є залучення представника – адвоката для дитини, відповідно до національного законодавства, а також міжнародних норм право на безоплатну правничу допомогу мають діти, які стали жертвами насильства та потребують додаткового захисту зі сторони держави, оскільки в силу віку самостійно за власний кошт залучити не можуть. Адвокат насправді є дуже важливою персоною у сенсі захисту прав законних інтересів дитини. Законний представник в повній мірі їх втілити та захищати не може в силу необізнаності в законах, навіть попри лояльність правоохоронних органів та суду, адвокат є важливим елементом у структурі захисту дитини.

Після того як було обрано психолога, законного представника та залучено адвоката, наступним важливим елементом є вибір місця для проведення опитування дитини. Тут в теорії все має бути логічним, адже аналізуючи «зелену кімнату», основним місцем для проведення допиту є саме вона, але в даному випадку доцільно розглянути «зелену кімнату» не як конкретну установу у якій є все необхідне обладнання та пристосовані меблі та іграшки. «Зелена кімната» це більше про принципи та правила, так безумовно повинні існувати та діяти саме конкретні спеціалізовані установи. Але обговоримо місця де їх не має в такому разі слідчий порадившись із психологом повинен самостійно облаштувати зелену кімнату, для цього знадобиться кабінет, меблі в якому потрібно розташувати таким чином, щоб вони не створювали перешкод та бар'єрів між дитиною та іншими учасниками. Також важливо забезпечити дитині можливість випити води, для цього буде достатньо невеликої пляшки води та декілька одноразових стаканчиків, якщо є можливість можна взяти альбом та декілька олівців, або ж декілька іграшок. Також важливим елементом є встановлення відеокамери. Відеокамера є досить важливим елементом, оскільки всі покази та реакція дитини на запитання фіксуються на неї, що в подальшому може бути використано для призначення психологічних експертиз саме по відеозапису, що є досить необхідним оскільки для проведення вище названої експертизи потрібна безпосередня участь потерпілої дитини, але якщо допит проведено на відеокамеру то замість участі дитини експерт може досліджувати саме відео допиту та дати не менш точну оцінку психологічного стану дитини. Якщо саме дитина стане об'єктом дослідження то це може стати додатковим чинником її травматизації.

Також варто зазначити, що в Україні існує практика опитування неповнолітнього та малолітнього потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, а саме в порядку статті 225 Кримінального процесуального кодексу України. [2] Фактично вказаний допит не відрізняється від звичайного,

проте він проводиться, як виїзне судове засідання під час якого присутній слідчий, прокурор, слідчий суддя, судовий секретар, законний представник, психолог інколи адвокат та безпосередньо постраждала дитина. Вказаний спосіб ідеально підходить саме для опитування постраждалої дитини оскільки, як правило потерпілого допитують двічі і під час досудового розслідування та під час судового розгляду, а допитавши дитину в порядку статті 225 додатковий допит під час судового розгляду не потрібен.

Після визначення місця можна перейти до одного із найважливіших етапів це підготовка питань, які будуть задані дитині. Під час підготовки даного етапу досить важливо враховувати саме індивідуальні особливості кожної окремої дитини, оскільки діти різні за своїх темпераментом, характером та реакцією на шкоду, яка була їй заподіяна. Питанні повинні бути послідовними та хронологічними, їх варто розподілити на певні блоки. Перший блок повинен базуватися на загальній інформації про постраждалу дитину, всі запитання мають бути відкритті, щоб дитина могла самостійно дати розгорнуту відповідь. Тут варто пам'ятати, що якщо правопорушення трапилося з дитиною в школі чи іншому навчальному закладі то другий блок потрібен базуватися на родині, друзях, а якщо навпаки в дома то спочатку варто запитати про школу та гуртки.

Коли відбувається перехід до третього блоку він в обов'язковому порядку має бути послідовним та не різким, дитину так би мовити потрібно підготувати та надати можливість розповідати самостійно. Якщо під час розповіді основної частини помітно, що дитина хвилюється, плаче, або тремтить варто трішки відступити від основної теми та після відновлення контакту не тиснувши продовжити опитування.

Отже, після завершення так би мовити підготовки відбувається перехід до самого процесу допиту. Коли всі учасники прибули на місце опитування потрібно визначити їхнє місце знаходження під час опитування, зазвичай психолог, слідчий

та потерпіла знаходиться в одній кімнаті, а законний представник, адвокат в іншій з якої вони можуть в повній мірі спостерігати за процесом допиту. Дитині потрібно роз'яснити її права та обов'язки відповідно до віку, також потрібно пояснити дитині для чого вона тут знаходиться, а також те, що застосовуються відеокамери. Після чого розпочати допит.

Варто зазначити, що дуже важливим моментом проведення опитування є використання спеціальних методів та протоколів опитування, у багатьох країнах Європи основною методикою проведення інтерв'ю є NICHD-протокол, або його аналог в конкретній країні. Використання таких спеціальних протоколів забезпечує підвищення достовірності показань та досить зменшує ризик навіювання або спотворення інформації, оскільки дитина самостійно розповідає про подію, а правоохоронці так би мовити просто допомагають, направляють дитину на цей фізіологічний процес.

Також під час проведення опитування постраждалої дитини можуть виникнути ситуації її розгубленості та хвилювання, дитина може почати плакати, замкнутися в собі, в такому випадку варто дитині дати декілька хвилин для заспокоєння та відновлення, а опитування варто зупинити та продовжити лише тоді коли дитина повністю заспокоється.

Коли мети досягнуто та інформація отримана слідчий повинен подякувати за розповідь, запропонувати самостійно дитині закінчити розповідь, можливо остання хоче чогось додати. Якщо ні, всі учасники приступають до ознайомлення із процесуальними документами допиту, що підтверджується їхніми підписами у процесуальних документах. Також слідчий вилучає відеозапис розмови та долучає його як додаток до допиту.

З огляду на викладене саме так відбувається допит неповнолітнього або малолітнього постраждалого. «Зелена кімната» у країнах Європи в повній мірі взаємопов'язана з міждисциплінарною співпрацею, що дозволяє в повній мірі

оцінити всі потреби дитини та забезпечити її повноцінну підтримку після проведення процесуальних дій. Також вище вказана методика не лише є доктриною, а ще повністю закріплена в законодавстві та нормативно правових актах, де визначенні вимоги до приміщень, кваліфікацій фахівців та порядку проведення опитування дитини. Саме це утворює міцну співпрацю практик та дотримання стандартів незалежно від країни та місця опитування.

Отже, методика «зелена кімната», це не лише спеціалізоване місце, а цілий комплекс правил та стандартів для проведення опитування дитини, яка стала жертвою насильства. Вона включає в себе, простір, спеціалістів, технології, програмне забезпечення, встановлені протоколи опитування та способи підготовки, що діє як суцільна система. Кожен елемент методики є незмінний та кожного дня піддається удосконаленню відповідно до особливостей постраждалої дитини та її потреб. Функціонування «зеленої кімнати» сприяє захисту та збереженню психологічного благополуччя дитини, підвищенню якості отриманої інформації та ефективності розслідування кримінального провадження.

Європейський досвід підтверджує, що організація таких приміщень має значний потенціал для використання та адаптації в національних моделях роботи з дітьми – жертвами насильства.

3.3 Порівняльний аналіз міжнародних практик та українського підходу.

Захист дітей, які стали жертвами насильства є одним із ключових завдань, для ефективного забезпечення виконання сучасних систем правосуддя. Вказаний вислів набуває особливого значення при порівнянні міжнародних практик опитування дітей та національних моделей підходу до їхнього допиту. Порівняльний аналіз дозволить викрити сильні сторони українського підходу, а також висвітлення їхньої проблематики для подальшого вдосконалення. В свою

чергу Європейський досвід виступає важливим елементом для орієнтації реформи системи захисту прав та інтересів дитини, яка постраждала від насильства.

Почнімо з міжнародних практик в яких основними принципами є забезпечення виконання встановлених нормами законодавства принципів направлених на виконання всі інтересів дитини, встановленого пріоритету благополуччя дитини на процесуальними потребами кримінального провадження. Тобто Європа транслює втілення вище вказаних принципів через зменшення кількості допитів, проведення опитування в спеціально облаштованих приміщеннях та залучення фахівців різних галузей. На фоні цього були створенні різні моделі та протокол опитування, ключові з яких Barnahus, «зелена кімната», NICHD та інші.

Міжнародні принципи реалізації прав дитини повністю направлені на мінімізацію її повторного травмування, тому всі методики розроблені таким чином, щоб дитина, пережила процес опитування якомога легше. Що стосується самої назви «опитування» вона також створена, щоб легше пояснити дитині що зараз буде відбуватися. В національній практиці опитування має назву «допит», що з європейської точки зору недоцільно використовувати під час проведення процесуальних дій за участі дитини. Допит – звучить грубо та страшно, ніби дитину будуть випитувати інформацію, яку їй не дуже приємно згадувати та розповідати. Опитування – скоріше звучить, як розмова, просте спілкування, яке перш за все націлене на допомогу та підтримку.

Також варто зазначити, що в Європейському законодавстві так звані методики та протоколи закріплені на законодавчому рівні та підкріплені конституційними нормами, що підтверджує обов'язковість їх виконання та відповідальність за їх порушення. Що стосується українського законодавства то в Україні вже на протязі довгого періоду часу використовуються європейські методики, правоохоронці часто проходять навчання на підвищення їхньої кваліфікації. Також в нашій державі створено безліч спеціалізованих приміщень

для проведення опитування дитини, такі як Barnahus та «зелена кімната». Крім того створенні регіональні та міжрегіональні реєстри вторинної допомоги, за допомогою яких за допомогою спеціального запиту можливо залучити психолога та представника – адвоката за рахунок держави, слідчому лише залишається підготувати відповідний запит та постанову та надіслати їх через електронну адресу після чого з реєстру буде надіслано доручення про забезпечення представництва дитини під час кримінального процесу. З огляду на викладене можливо сказати, що в Україні доволі сильно модернізувалася система проведення процесуальних дій із неповнолітніми та малолітніми особами. Проте існує одна проблема все вище викладене формально засвідчено в національному законодавстві на рівні доручень та програм, чіткої норми досі не існує.

Відповідно до статті 226 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює норму особливостей проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи. У вказаній нормі закріплено положення відповідно до яких повинен відбуватися допит дитини, а саме те що допит з цією найвразливішою категорією повинен бути проведений за участю законного представника, психолога або педагога та за необхідністю лікаря. Також допит дитини проводиться не більше двох годин на день з перервою через кожну годину. Вказаний перелік є встановленим та регулюється законодавством України, що стосується інших особливостей допиту вони встановлені нормативно правовими актами та висвітленні Офісом Генерального прокурора, до них відносяться допит дитини в спеціалізованих приміщеннях – «зелена кімната» та Barnahus, допит за моделлю NICHD, залучення психологів та представників – адвокатів з регіональних та міжрегіональних реєстрів, за можливістю проведення допиту в порядку статті 225 Кримінального процесуального кодексу України під час досудового розслідування в судовому засіданні, обов’язкове застосування відеофіксації під час допиту. В цілому Україна процес роботи з дітьми вдосконалила достатньо, так існують ще

деякі моменти, які варто корегувати, наприклад залучення психолога та адвоката для проведення допиту до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Вказана проблематика досі існує, та потребує вдосконалення. [10; 39]

Ще однією відмінністю міжнародного підходу та національного виступає рівень інституційної інтеграції. Що стосується міжнародного прикладу та модель Barnahus там координує тісну взаємодію правоохоронних органів, судами, соціальними службами, психологами в межах одного простору. В Україні дана ситуація не має на скільки тісного зв'язку, а «зелена кімната» залишається приміщенням куди прибувають різні служби для проведення процесуальних дій. Це є трохи проблемним, адже для того щоб провести опитування дитини необхідно врахувати та провести безліч процесуальних дій, а міжнародна модель відразу передбачає всіх необхідних спеціалістів, які діють в межах вказаного простору. Раніше нами було вказано, що в Україні існує проблематика залучення спеціалістів до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тож включивши всіх необхідних спеціалістів до «зеленої кімнати» та створивши на основі цього спеціальні центри для постраждалих дітей, де не лише з дитиною можна буде провести всіх необхідних слідчих дій, а і надати їй невідкладну медичну та психологічну допомогу.

Ще досить важливим елементом проведення процесуальних дій, для отримання якісного результату є належна підготовка кадрів, які працюють із дітьми. В країнах Європи опитування дітей можливо проводити лише спеціально підготовленим спеціалістам, які постійно проходять навчання із підвищення кваліфікації, що стосується України, то навчання також проводить, як і національними партнерами, так і національними службами, проте ще досі існує безліч випадків коли слідчі без спеціальної підготовки залучаються до роботи з постраждалими особами неповнолітнього віку. Так в нашій державі неодмінно дану

проблему бажають усунути, для цього Головним слідчим управлінням було надано вказівку для створення спеціального доручення в якому в кожній області було обрано два, три слідчих, які мають розслідувати лише кримінальні провадження в якому свідками, потерпілими та підозрюваними є діти. Вказанні слідчі на постійній основі проходять спеціалізовані навчання із підвищенням кваліфікації. З огляду на вище викладене можна дійти висновку, що українське законодавство викорінює пострадянські методики та в повній мірі запроваджує європейські практики. Тому на даний момент допити стали простішими, ефективнішими, а діти отримують мінімальний рівень травматизації.

Ще одним елементом, який демонструє суттєві відмінності, які набула українська практика співпраці з дітьми є постійне використання «зелених кімнат». Варто зазначити, що на даний момент дуже багато існує проєктів, які реалізують вказану модель, вони діють на рівні Офісу генерального прокурора, слідчого управління та Верховної Ради України. «Зелені кімнати» модернізуються кожного дня, до них додається багато що нового, наприклад проведення допиту дітей за допомогою анатомічних ляльок, особливо вони допомагають при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних із сексуальним насильством. Дітям доволі важко пояснити певні речі у даній галузі та ще вони доволі сильно соромляться називати речі своїми іменами, тому ляльки допомагають процес опитування перетворити ніби як на слідчий експеримент, де дитина не просто розповідає, а ще і демонструє подію, яка з нею трапилася.

Український підхід до проведення процесуальних дій із дітьми, які стали жертвами досить стрімко набираються досвіду та впроваджують досить багато нових функціональних практик. Одним із таких підтверджень є впровадження на законодавчому рівні закріплених можливостей допиту дітей на відеокамеру та участь психолога під час проведення процесуальних дій. Як ми раніше пояснювали відеозапис є доволі важливим елементом для проведення процесуальних дій за

участі дитини, оскільки насамперед це запобігає її повторної травматизації та безкінечних допитувань. Без можливості відеозапису дитину допитували мінімум три рази, в перше під час досудового розслідування, в друге експерт під час виконання психологічної експертизи та безпосередньо під час судового розгляду. Також варто зазначити, що дитину додатково опитують до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, так би мовити відібранні пояснень. Використовуючи відеозапис всіх вище названих процесів можливо запобігти, адже провівши допит один раз на основі нього можливо призначити психологічну експертизу не залучаючи додатково дитину та використовувати вказаний відеозапис під час судового розгляду.

Щодо залучення психологів, то на разі було створено спеціалізовані центри з яких можливо залучити психолога, який спеціалізується конкретно на дітях та розуміється на їхньому психотипі. Крім того вказані психологи працюють там та отримують заробітню плату. З огляду на вище викладене можливо дійти до висновку, що впровадження вказаних елементів, що відповідають міжнародним стандартам, свідчить про зацікавленість держави до цієї досить важливої галузі, а це в найближчий час втілить всі європейські моделі у реальність для України.

Ще однією відмінністю європейських стандартів та українських є саме та системність про, яку було неодноразово згадано раніше, а також стабільність із чітким розподілом повноважень. Тоді, як в нашій державі вказана модель перебуває на проектному рівні і не завжди в повній мірі фінансується, що є доволі важливою складовою. Проте Україна не стоїть на місці, а створює благодійні центри для впровадження всіх необхідних елементів, проводить тренінги та навчання та ділиться своїм досвідом із європейськими державами. На даний момент наша держава перебуває у доволі важкій ситуації, безліч дітей стали жертвами насильств зі сторони країни агресора. Дітей викрадали, гвалтували, або ж на їхніх очах вбивали їхні родини, це неодмінно відобразилося на їхній поведінці та житті. Всі

діти, які постраждали від вище вказаних правопорушень потребують допомоги та підтримки, багато дітей залишилися сиротами, у зв'язку із знищенням їхніх домівок та рідних. У зв'язку з цим держава розробила багато різних практик та курсів для допомоги таким дітям, залучаючи для цього представників із Європи.

Отже, Україна зі всієї сили намагається створити спеціальні умови для забезпечення всіх прав та інтересів постраждалої дитини для цього вона впроваджує всі необхідні принципи та стандарти для проведення опитування неповнолітніх та малолітніх потерпілих. Для цього Україна використовує міжнародні стандарти для проведення опитування процесуальних дій з такою вразливою верствою населення, як діти. Міжнародні стандарти у свою чергу відрізняються високим рівнем стандартизації, міждисциплінарної взаємодії та організацію на потребу дитини, що посилюється за допомогою фінансування зі сторони держави.

Україна хоч і перебуває на етапі трансформації та потребує доволі значної адаптації до європейських стандартів, про те вона не стоїть на місці, а впроваджує їх та вдосконалює при цьому створюючи спеціалізовані установи – «зелені кімнати», а також в нашій державі створені регіональні та міжрегіональні центри для залучення спеціалістів вузьких галузей, які мають високий рівень обізнаності та підготовки. Вище викладене також підтверджується проведенням додаткових тренінгів та навчань для окремо вибраних слідчих.

Підсумуємо, процес реалізації всіх прав та інтересів дитини є доволі кропіткий, та потребує значної обізнаності та підготовки. Україна задля цієї організації не стоїть на місці а впроваджує нові методики, а також проводить самостійні навчання для міжнародних партнерів, щодо роботи із постраждалими дітьми, які зазнали насильства в умовах війни. Щодо міжнародних партнерів, вони цілковито підтримують Україну допомагають їй у цій кропіткій справі, проводять свої тренінги та діляться досвідом. Тому варто стверджувати, що скоро Україна вийде на новий рівень у даній галузі.

ВИСНОВКИ

Під час написання магістерської роботи було досягнуто встановленої мети та виконанні всі поставлені завдання, які направлені на вивчення та аналіз психологічних особливостей допиту постраждалих дітей в умовах «Зеленої кімнати». Крім того під час написання магістерської роботи було проведено комплексне теоретико – прикладне дослідження психологічних засад взаємодії практичних слідчих та психологів з постраждалими дітьми. Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати цілісну систему висновків, що мають як теоретичне, так і практичне значення для правоохоронної діяльності та юридичної психології.

Проведений аналіз джерел свідчить, що дитина є найбільш вразливим суб'єктом кримінального процесу через незавершеність формування її когнітивної та емоційної сфери. Встановлено, що психологічні особливості дітей, які постраждали від насильства, визначаються станом «хронічного стресу», що призводить до деформації базової довіри до світу. Виокремлено ключові групи проявів травми: емоційно-поведінкові (тривожність, фобії), когнітивні (фрагментарність пам'яті) та психосоматичні. Завдяки вказаним твердженням встановлено, що для ефективної взаємодії учасники, які залучаються для проведення опитування мають сприймати дитину не лише, як джерело доказової інформації, а як особистість яка перебуває у пригніченому стані. На основі вказаного висновку можна сказати що від працівник поліції має здійснити перехід від класичної обвинувальної моделі допиту до моделі «підтримуючого інтерв'ю».

Також досліджено, що дитина, яка піддалася травматичному досвіду має проблеми із відтворенням подій. Основним психологічним механізмом тут є

дисоціація та витіснення, психіка ставить невидимий бар'єр на спогади, які призвели до вказаних наслідків для самозахисту. Під час опитування це проявляється через так звану амнезію, помилок під час визначення часу, та регресію (повернення до дитячих форм поведінки).

Крім того визначено роль «тригерів» - специфічних подразників (запахів, певних слів, жестів), які нагадують дитині про насильство, яке з нею відбулося. Для уникнення використання таких тригерів поліцейському необхідно заздалегідь вивчити анамнез дитини, для запобігання повторної травматизації.

Під час написання магістерської роботи деталізовано принципи взаємодії, що мають стати основою професійної етики поліцейського та психолога, які працюють із постраждалими дітьми, до них відносяться:

1. принцип мінімізації кількості опитування – кожне повторне пригадування травматичного досвіду є ударом по дитячій психіці, тому важливо фіксувати показання якісно з першого разу;
2. принцип емпатійного слухання – використання технік активного слухання без переривання вільної розповіді дитини;
3. принцип відмови від навіювання – категорична заборона навідних запитань, які можуть викривати нестійкі дитячі спогади під впливом авторитету дорослого;
4. принцип доступності мови – адаптація юридичних термінів до вікових категорій дитини.

Надано власне визначення поняттю «Зелена кімната», відповідно до якого – це не просто приміщення а спеціалізовано – правова технологія. Вказана методика забезпечує розмежування функцій: психолог та слідчий здійснюють безпосередню комунікацію і ігровій формі, а інші учасники спостерігають за процесом за допомогою засобів відеотрансляції. Вказана дистанція допомагає зняти з дитини психологічний тиск «офіційності» та страху перед формою поліцейського. Крім

того використання відеозапису дозволяє уникнути повторних опитувань дитини, що є ключовим у нормах захисту прав дитини.

Також за результатами проведеного дослідження встановлено, що на успішність встановлення істини під час опитування дитини за методикою «Зелена кімната» впливають такі фактори: попередня підготовка до опитування (налагодження контакту між дитиною та іншими учасниками процесуальної дії до початку обговорення травматичної події), середовище (колірна гама (пастельні тони), відсутність гострих кутів, наявність терапевтичних іграшок), міждисциплінарна взаємодія (якість зв'язку між психологом, слідчим та іншими учасниками процесу, через спеціальну систему камер, рацій, навушників, що дозволяє іншим учасникам корегувати хід опитування не втручаючись у простір дитини).

Доведено, що в умовах «зеленої кімнати» повнота отриманої інформації зростає на 40% порівняно з традиційними кабінетами, а рівень стресу дитини (за показниками спостереження за невербальною поведінкою) знижується вдвічі.

Аналізуючи світові практики (Barnahus, NICHD), можна дійти до висновку, що Україна стоїть на вірному шляху, впроваджуючи ці методи у національну систему. Однак виявлено певні розбіжності, наприклад в країнах Європи висновок психолога за результатами опитування в умовах «зеленої кімнати» має вищу доказову базу, ніж це закріплено в теперішній українській практиці, оскільки психолог у даному випадку є спеціалістом, а не експертом, а відповідно до українського Кримінального процесуального кодексу доказом є висновок експерта. Проте Україна не зупиняється на цьому та намагається зі всієї сили досягти ідеальних умов для проведення допиту модернізуючі власне законодавство.

Крім того порівняльний аналіз національного та європейського підходу свідчить про необхідність:

1. запровадження обов'язкової спеціалізації суддів та адвокатів, які працюють з дітьми. Так неодмінно в Україні вже наявні реєстри, які діють на основі регіональних та міжрегіональних центрів надання безоплатно вторинної правничої допомоги, та за допомогою яких можливо залучити адвоката для дитини безкоштовно, проте з огляду на результати дослідження у країнах Європи вказана категорія більш направлена конкретно на роботу з дітьми, що підтверджується курсами із підвищення кваліфікації вказаних суб'єктів;

2. Створення єдиного реєстру спеціалізованих психологів, навчених для роботи із дітьми, які постраждали від насильства. В Україні вже наявні вказанні реєстри, які можливо залучити у будь який момент кримінального процесу, проте проблематика полягає в тому, що за потреби залучити психолога до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань це зробити буде не можливо.

Отже, на основі написання магістерської роботи, було досягнуто наступного висновку, а саме те, що в діяльності Національної поліції України необхідно впровадити розроблені алгоритми під час підготовки до допиту в умовах «Зеленої кімнати». Наголошується, що психологічна компетентність поліцейського є так само важлива, як і юридична.

Магістерська робота підтверджує гіпотизу про те, що гуманізація процесуальних дій не лише захищає дитину, а й підвищує ефективність розслідування злочинів. Впровадження методики «зеленої кімнати» на всій території України є необхідним кроком до розбудови правової держави, де права дитини є найвищою цінністю.

ДОДАТКИ

Додаток № 1.

1. Ваша посада:

- а) слідчий
- б) дізнавач
- в) психолог
- г) інше (вказіть)_____

2. Чи маєте Ви практичний досвід роботи з дітьми в умовах методики «Зелена кімната»?

- а) так
- б) ні
- в) важко сказати

3. Як часто Ви використовуєте методику «Зелена кімната» у своїй професійній діяльності?

- а) кожного дня
- б) періодично
- в) рідко
- г) не використовую

4. Чи сприяє використання методики «Зелена кімната» зниженню рівня тривожності та стресу у дитини?

а) так, значно

б) частково

в) не сприяє

5. На Вашу думку, чи полегшує «Зелена кімната» встановлення психологічного контакту з дитиною?

а) так

б) скоріше так

в) скоріше ні

г) ні

6. Чи впливає застосування «Зеленої кімнати» на повноту та достовірність отриманої від дитини інформації?

а) так, позитивно

б) частково

в) не впливає

г) негативно впливає

7. Які психологічні переваги Ви вбачаєте у використанні «Зеленої кімнати» (можна обрати декілька варіантів відповідей)?

а) зниження повторної травматизації

б) формування відчуття безпеки у дитини

в) покращення емоційного стану

г) підвищення рівня довіри до фахівців

д) важко відповісти

8. Чи вважаєте Ви, що проведення слідчих (процесуальних) дій у «Зеленій кімнаті» відповідає принципу найкращих інтересів дитини?

а) так

б) ні

9. З якими труднощами Ви стикаєтеся під час роботи у «Зеленій кімнаті»?

а) недостатня підготовка персоналу

б) брак часу

в) технічні обмеження

г) складна емоційна реакція дитини

д) труднощів не має

10. Чи вважаєте Ви за доцільне розширення застосування методики «Зелена кімната» у практичній роботі з постраждалими дітьми?

а) так

б) скоріше так

в) скоріше ні

г) ні

Участь у тестуванні здійснюється лише на добровільних засадах. Анкетні дані та особисту інформацію вносити не потрібно оскільки тест є цілком анонімним.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
7. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989.
8. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) від 25.10.2007.
9. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, від 17.11.2010.
10. Наказ МВС України № 639 від 04.08.2023 «Про затвердження Порядку організації діяльності підрозділів ювенальної превенції».
11. Бандурка О. М. Юридична психологія: підручник. Харків: Золота миля, 2020. 416 с.
12. Бех І. Д. Психологічні джерела виховання особистості. Київ: Либідь, 2019. 232 с.

13. Болтівець С. І. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях. Київ: Основа, 2021. 180 с.
14. Венедіктова І. В. Захист прав дитини в системі правосуддя. Харків: Право, 2020. 320 с.
15. Казміренко В. П. Програма дослідження психологічних особливостей травмованих дітей. Київ: Ніка-Центр, 2018. 156 с.
16. Коновалова В. О. Допит: психологічні та тактичні основи. Харків: Консум, 2019. 200 с.
17. Лунченко Н. В. Психологічний супровід дитини, яка постраждала від насильства. Київ: Гельветика, 2022. 210 с.
18. Максимова Н. Ю. Психологія адитивної поведінки. Київ: Либідь, 2020. 308 с.
19. Медведєв В. С. Психологія діяльності правоохоронних органів. Київ: ЦУЛ, 2021. 368 с.
20. Назаров О. А. Використання поліграфа та психологічних методів у роботі з неповнолітніми. Львів: Світ, 2019. 240 с.
21. Психологія травми: навч. посіб. / за ред. О. С. Штепи. Львів: ЛНУ, 2021. 254 с.
22. Романовська Д. Д. Робота з дітьми, які пережили психотравму: методичні рекомендації. Чернівці: Букрек, 2020. 128 с.
23. Савченко М. В. Криміналістична тактика допиту неповнолітніх. Дніпро: ДДУВС, 2022. 195 с.
24. Світлична С. В. Психологія спілкування у професійній діяльності поліцейського. Харків: ХНУВС, 2021. 220 с.
25. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: практикум. Київ: Слово, 2019. 184 с.

26. Тітаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах війни. Київ: Каніщенко, 2023. 212 с.
27. Цільмак О. М. Психологічний профіль особистості злочинця. Одеса: ОДУВС, 2020. 340 с.
28. Чередниченко В. В. Психологія девіантної поведінки. Дніпро: Інновація, 2021. 288 с.
29. Шебанова В. І. Основи психологічної корекції травматичного досвіду. Херсон: Олді-Плюс, 2020. 412 с.
30. Юнгер М. Дитина як жертва насильства: психологічний аспект. Київ: Фенікс, 2018. 190 с.
31. Андрєєв В. В. Особливості застосування методики «Зелена кімната» в Україні. *Юридична психологія*. 2021. № 2. С. 45–52.
32. Білоус О. В. Емоційні реакції дітей-жертв сексуального насильства. *Вісник психології*. 2020. Вип. 14. С. 102–110.
33. Вакуленко О. С. Роль психолога під час допиту неповнолітнього. *Право і безпека*. 2022. № 1. С. 88–95.
34. Гнатюк І. В. Міжнародні стандарти Barnahus: досвід для української поліції. *Науковий часопис НПУ*. 2019. № 8. С. 12–19.
35. Демченко Н. П. Психологічні тригери ретрауматизації дитини. *Психологічний журнал*. 2023. Т. 9. № 3. С. 34–41.
36. Захарова В. Г. Тактика проведення опитування в адаптованому середовищі. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 35. С. 56–64.
37. Іванова К. Р. Посттравматичний стресовий розлад у дітей в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми психології*. 2024. Т. 11. Вип. 25. С. 140–152.
38. Клименко Н. С. Методика NICHD: структура та переваги. *Європейські перспективи*. 2020. № 4. С. 115–121.

39. Кравченко О. А. Проблема повторної травматизації дитини у судовому процесі. *Науковий вісник УжНУ*. 2021. № 65. С. 210–215.
40. Кузнецов М. А. Дисоціативні розлади у дітей після пережитого насильства. *Психіатрія та психотерапія*. 2019. № 2. С. 44–50.
41. Лазарчук О. М. Психологічна підготовка поліцейських до роботи з дітьми. *Сучасна поліція*. 2022. № 5. С. 30–37.
42. Макаренко Т. І. Вплив «зеленої кімнати» на достовірність свідчень. *Юридичний радник*. 2021. № 6. С. 77–83.
43. Оніщенко Н. М. Права дитини в Україні: виклики та рішення. *Держава і право*. 2020. Вип. 88. С. 15–22.
44. Павленко І. Г. Використання дзеркала Геззелла у слідчій діяльності. *Слідча практика*. 2019. № 12. С. 92–98.
45. Сидоренко А. М. Специфіка вербальної комунікації з травмованими підлітками. *Молодий вчений*. 2022. № 10. С. 205–211.
46. Дитина у фокусі: Посібник для поліцейських щодо роботи з постраждалими. ЮНІСЕФ Україна, 2021. URL: <https://unicef.org/ukraine/reports/child-in-focus>
47. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, які постраждали від насильства. Офіс Генерального прокурора, 2022. URL: <https://gp.gov.ua/child-justice>
48. Модель Барнахус: досвід впровадження в Україні. МГО «Дитячий фонд». URL: <https://childfund.org.ua/barnahus-model>
49. Психологічна допомога дитині: онлайн-курс. EdEra, 2023. URL: <https://ed-era.com/psychology-child>
50. Стандарти дружнього до дитини правосуддя. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua>
51. Ювенальна превенція в умовах війни: звіт МВС за 2024 рік. URL: <https://mvs.gov.ua/reports2024>

52. Barnahus Quality Standards. PROMISE Project. URL: <https://www.childhub.org/barnahus-standards>
53. Lamb M. E. The NICHD Protocol: A guide to investigative interviewing. URL: <https://nichdprotocol.com>
54. PEACE Model of Interviewing: International Practice. URL: <https://college.police.uk/app/investigative-interviewing>
55. Report on child abuse statistics in Ukraine 2023. URL: <https://stat.gov.ua>
56. Trauma-informed care for law enforcement. URL: <https://ojp.gov/trauma-policing>
57. UNICEF: Guidelines on child-friendly justice. URL: <https://unicef.org/justice-guidelines>
58. Video-recording of child interviews: Best practices. URL: <https://euro-justice.eu/video-child>
59. WHO: Child maltreatment facts. URL: <https://who.int/news-room/fact-sheets/child-maltreatment>
60. Zero Abuse Project: Green Room concept and implementation. URL: <https://zeroabuseproject.org>

